

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Qvarta Sive Everhardvs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1661

Liber Secundus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14186

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV PARTIS QVARTÆ

A.D. 1574. Liber Secundus. Soc. 35.

ROSPERE Euerardus in omnes vigilans commissa sibi familiæ partes, recognoscendisque singulorum officiorum, ac ministeriorum regulis interim elaborans, in illud præcipue datus operam, ut regiminis formam vbiique simplicem, atque P. Io. Nicolaus de Notarijs Prouincie Ioannem Nicolaum de Notarijs Collegij Perusini Rectorem præfecit: & quia quantum momenti in recta Collegij Romani institutione, pro Alum- norum numero, ac ceterorum exemplo Collegiorum foret, intelligebat; quadraginta dierum spatum in eius cognoscendo, componendoque statu posuit. Quo tempore cum singulos humaniter, ac patienter audisset; priuatius ad virtutem perfectam, ac nominatim ad caritatem fraternalm incitasset; ad extremum discessurus vniuersos publicè inflammauit. Gratulatus initio quod multa in eo interiore cum Socijs vsu præclara reperisset: quinque capitibus, quæ ad incedendum rectè per Institutum Societatis viam necessaria duceret, explicauit, al- legoria à re bellica ducta. Nam, cogitate, inquit, eximium virtute, ac robore exer- citum, qui ad excellentem expeditionem, nempe ad asserendam in libertatem pres- fam tyrannide, iustoque reddendam Domino nobilem Prouinciam ducatur. His egregijs bellatoribus, si forte grandus vir, idemque perbenevolus, ac militiae non imperitus obuius fieret; in hanc opinor sententiam eos alloqueretur: Quam suscepistis, expeditio, digna est vestra virtute, Milites: quam ingredimini viam, commoda, & plana est. Sed quia in itinere longo euenire multa possunt; accipite monita, quæ vobis usui in tempore sint. Ante omnia vnicuique vestrum necesse est deliberatum sit, ac fixum perseQUI, atque exequi copta. Qui non ita obfirmato ante pectore hanc viam capessit; is non durabit inter arumnas: & leua quoque omnia intoleranda ducet. Deinde necesse est constitutias vestra omnia, rem, vires, vitam, & quicquid opus posset, huc impendere. Sic decet Viros tanta generositatis. Itaque si ad hæc quispiam, cum domo proficeretur, minus animum confirmaret; nunc planè hoc loco confirmet. Sed necesse præterea est, illud serio in animum induca- tis, mutum, ac ductum vestri imperatoris cura intenta sequi. Indè vestre spes vi- toria penderet. Nam, quæ Ducas ad nutum multitudo non paret; non exercitus, sed turba est. Contumax miles non refert ex victoria palmarum, sed vitam relinquit in pugna. Ac nostis capitalem contumaciam esse. Quod sanè merito sit: nam obse- quium tanti est, quanti victoria, & vita: quia ubi obsequium labat; neque victo- ria acquiritur, nec vita seruatur. Non igitur solùm iussis contraria committere non debet; sed insuper cauere, ne iussa prætermittatis. Ut autem ad vestri Du- eis imperium, ac nutum prompti, expeditique sitis; impedimenta, & sarcinas ne- cesses est deponatis: quo vestris duntaxat fortibus armis, & pectorum ac propositi firmitudine instructi; cetera, contubernium, commeatus, stipendia Ducas arbitrio permittatis. Postrem illud iterum, atque iterum monendi esis, ut coniuncti, consentientesque non modò cum Duce, sed etiam inter vos sitis. Nihil conspi- ratione hac vtilius, quæ infirma fortibus, vnum cœtui equat vniuerso: cum ynus- quisque omnium viribus, tanquam suis, vtenis, suas ea re in immensum multiplicet. Hunc reor in modum milites ille senex alloqueretur. Sed credite, Fratres, hæc quinque monita: Propositorum certum ad extremum usque perseverandi: Volun- tam

Euerardi cura
in recta Roma-
ni Collegij in-
stitutione.

3
Euerardi ad-
hortatio.

- 4 Quinque salu-
taria monita,
- 5 De obedientia
seuentia.
- 6 Concordia ex-
emplum.
- 7 Io. Baptista Ar-
chintus can-
denti ferro le-
su, & Matia
nomina sibi in
pestore inuitit.
- 8 Sebastiani Ro-
mæ virtutes.
- 9 Nobiles è So-
dalitate B. Vir-
ginis adole-
scentes rudes
cathochesim e-
dificant.
- 10 Cardinalem
Alciatum Aca-
demici Paro-
num asciscunt.
- 11 Is., & Cardina-
lis Paleottus
magnifico ap-
paratu ab Aca-
demicis exci-
piuntur.
- tatem deliberatam ardua, quæ se cunque obijcant, peruincedi, eamque in rem se, suaque cuncta impendendi; Obedientiam insignem: perfectam abiectionem exter-
narum, internarumque sarcinarum: Confessionem denique inter vos, atque con-
cordiam, multo magis necessaria vobis in hac spirituali, atque cœlesti, quam in ter-
renâ, mortalique militia esse. Hinc singula per se capita enucleatiū pertractare
exorsus; cùm obedientia necessitatē exponeret; vocationis Religiosæ gratiam bi-
partitam sibi dixit videri: & alteram quidem partem, id est lumen ad vitæ religiosæ
genus cognoscendum, ac deligidum impetrare Deum statim homini, quem vocat:
alteram partem referuare, ac deinde per Moderatores, vt se se offert vitæ usus quo-
tidianæ, conferre. De concordia vero extrema oratione agens, cùm in primis So-
cietas, sanctisque Parentibus inenarrabilem viguisse dixerit; addit in præcipua Ur-
be Germaniæ; in qua vehementer Societas vexabatur; aduersarios, concordia So-
ciorum animaduersa, animum despontisse: atque publicum Doctorem palam pro-
fessum, præ tanta coniunctione animorum huic hominum generi obfisti non posse.
Hisce monitis edoctos, inflammatosque cunctos relinquens, ac Ludouico Massel-
lio, quem ex Lauretani Collegij administratione accitit, Rectore imposito, rece-
fit. Duorum ibi, alterius prope tyronis, alterius planè emeriti memoranda obige-
re funera. Ioannes Baptista Archintus Mediolanensis genere, quatuor & viginti an-
norum iuuenis, obedientia in primis, odio sui, orandi usq[ue] quadriennium in Societa-
te, raro omnibus exemplo, ac potius miraculo vixerat: qui etiam in sæculo degens,
Sanctissima IESV, & MARIE nomina, quo se mancipium eorum sigmaticum pro-
fiteretur, & assidue cogitaret, sibi in pectore carenti ferro inuaserat: ea sine villa
intermissione iterans diuina nomina, & quâdam diuini amoris ardentissima collique-
cens flamma, ad amplissimum, ut omnes augurabantur, Cœlestis gloria fastigium
in Natalis Deipara peruigilio euolauit. Subinde tertio Idus Octobris Sebastianus
Romæ, Patria Aretinus, eum sequens est. Is opinione omnium excellentissim yit
sanctimonia habebatur, omnibus ex eo carus, & venerationi: quem & Sanctus Ignatius
magnificabat: etiam postquam Romano Collegio præfecerat, grauibus inter-
dum, & in speciem absurdis exercens laboribus, ac pœnis ad eius lucrum, & cetero-
rum exemplum. Modicus erat sermone, consideratus, sincerus, in consuetudine
mixta comitate grauis. Si quem obiurgare opus foret; id ita exequebatur; vt qui
deliquerat, simul fœditatem noxæ, simul emendationis viam disceret: ac postea
nullam animo offenditionem, nullam commissi memoriam, præ se ferebat. Perdiu
gravi ulcere, quod Medici fistulam vocant, sub laevâ axilla, tanquam occulto marty-
rio cruciatus est: ex quo identidem functionibus torquebatur acerimis: tanta ani-
mi constantia: ut nullum pœnè ederet vultu doloris indicium, neque idcirco de la-
borum assiduitate quicquam detrahheret. Ad ultimum cùm annos complures in Col-
legij Romani, deinde Germanici administratione insigni cum laude posuisset; lenta
febri correptus, menses aliquot spectanda cum animi demissione, patientiaque de-
cubuit: quóque propius ad extremum vitæ accedebat; hoc latitię clariora prome-
bat signa: nullum vel faciens verbum, vel sustinens audire; nisi de cœlesti Beatorum
Domicilio, quo se propediem enolaturum sperabat. Iam Beatæ Virginis Sodalitates,
lectique ex ijs Academicī pietate florebant, ac literis. Certam vltro pecunia sum-
mam in ferijs Maioris Hebdomada contulerunt, quâ Rosaria pauperibus, & rusticis
distribuenda magno numero compararunt. Atque ipsius nobiles adolescentes per
fora, & compita conquitos rudes, atque agrestes homines fidei summam saluti ne-
cessariam edocebant, pelleatosque ad Confessionem partim ad Professorum Domum,
partim ad Collegium ducebant expiandos. Post Cardinalem Augustanum Academi-
ci Cardinalem Alciatum sibi cooptarunt Patronum. Hunc, & Cardinalem Paleottu-
m, qui cùm ad Romanæ Sodalitatis, & Academia exemplum, ijsdem planè legibus
cœtum Bononiæ instituisset, in Vrbem Profectus, Academicos salutare coram vo-
luit; apparatu magnifico ex ingeniosis Musarum operibus ijdem Academicī excepte-
re. In Collegio Germanico iam centum triginta quinque Germani Iuuenes educa-
bantur. Tres ibi quoque institutæ Beatæ Virginis Sodalitates ex disciplinarum gra-
dibus distinetæ: plurimiique Alumnorum vel in Collegio ipso Germanico, aut Ro-

mano,

mano, ac in Domō Sancti Andreæ magno cum fructu spiritualibus exercitūs exultūt. In Seminario Tragēdia, Christus Iudex, Stephani Tuccij opus, apparatu, frequētia spectatorum, & pietatis bono memorabili data. Adeo cunctos supremi illius Iudicij, quanquam simulatē, prop̄e admotus terror impleuerat. Per Italiam Provincias, atque adeo alias omnes, plurimæ hoc anno in agros, & oppida, vbi Societas domicilia non habet, suscep̄t conatu magno, fructuque expeditiones: eoque libentiūs in oras Maritimās, quod imminentē Italia Turcā, vti alij firmandis Arcibus; ita Patres expiandis populorum animis, ad propitiandum Numen erant intenti. Aletinos in Primis P. Marius Fabritius concionator, & vir egregius, annua opera inflammavit. Vrbs est Aletium in Salentinis, vbi vetus Calabria describitur, Brunidūm inter atque Hydruntum, octauo à mari lapide, opulenta, & nobilis, ciuibus ad omnem humanitatem, atque virtutem factis. Sed non carerebant factionibus, in quas facilimē ingenia excelsa degenerant. Indē cūm partium altera paulō ante mentionem Societatis aduocandæ intulisset; altera, quæ tum gubernacula tractabat Vrbis, per studium aduersandi, Decretum edidit, ne quando Iesuitis Domicilium præberetur. Quod tristissimum accidit vulgo. Simul verò sancto Marij ardore, assiduisque laboribus incensi sunt; commune Concilium cogunt, Decretumque illud Dia- 12 Sodalitates in Collegio Germanico instituuntur.

Fructuosa per Italiām expeditio-
nēs.

13 Tragēdia in Romano Semi-
nario data.

14 Fructuosa per Italiām expedi-
tionēs.

15 Ale-
tini Collē-
giū primordia.

16 P. Bernardinus
Realinus ad fundandum missus honori-
ficē excipitur.

17 In Neapolita-
no Collegio E-
uerardus detri-
mento pauper-
tis occurrit.

18 Cum Classe ad Tuneti defen-
sionem Nostrī
mittuntur.

19 Catarum ora
Illyricē vrbem Thomas Ra-
dius, & Salua-
tor Armius ex-
idoneis

Realinūm insignem virtute, & rebus agendis Virum, exente anno, qui rem spe-
ctaret, interimque velut in statione operam Cinitati nauaret, misit. Cui decimo-
quarto Kalendas Iannarij, quo die peruenit; extra Vrbem ad mille passus obuiam prodiere Gubernator Vrbis, Sindicus, Electi, Auditor, cum Primoribus ē Nobilitate vniuersit̄: atque exceptum, licet tergiuersantem, perhororificē deduxerunt in præparatum domicilium publico āre: ac cœna, quam adornarant, tanquam faustissimum Vrbi diem agentes, le præbuere conuiuas. Nec sanè facilē explicarim, quæ inter omnes gratulatio extiterit, quæ passim Bernardino, & Iacobo Abbatī, qui paucis post diebus accessit, priuatim, ac publicē exhibita officia. Ut tandem constabilitum Collegium sit, longamque ibi aetatem cum singularis opinione sanctitatis ege-
rit Bernardinus memorabitur in tempore. Nascente Collegio Aletino, Neapolitanum iam æuo, frugibusque maturum, senio propulsando, & conseruanda aeterna vi-
riditati præclarā adhibuit religiosas disciplinas culturam. Cooperant ex loci deli-
cij, & liberali benevolentia Ciuium quædam à priuatis haberi paulō curiosiora.
Oberat in commune Antonij Soldouilla exemplum, vetusti in Societate, & ma-
gnæ foris auctoritatis; qui cūm ad annos viginti Neapoli vixisset, eiusmodi rerumi
paulatim non nullam copiam contraxerat: vndē in hospites offendio, in domesticos,
præsertim iuniores licentia oriebatur. Ea re cognita, Euerardus grauiter Salmero- 17
nem admonuit, maturē vt nascenti malo consuleret; nec finaret paupertatis muro labem afferri. Salmeron eas publicē literas recitat. Ceteris vehementer commo-
tis, Soldouilla, qui se designari intellexerat, palam profiteatur ducem cunctis in
præclaro opere prætitum: iret suum ad conclaue Prælēs, & quicquid libēret au-
ferret. Indē orta pulchra æmulatio graphiaris thecas, libellos inauratos, icuncu-
las paulō lepidiores, idque genus alia ad Rectorem deferentium: vt Salmeron il-
lud tempus renouatum diceret sibi videri, cūm Fideles sua omnia ad pedes Apo-
stolorum adjiciebant. Cum Classe ad Tuneti defensionem aliquot hinc, alij ē Si-
cilia missi: qui quanquam irrito Classis conatu; suę obedientiæ, impensæque
Classiarijs operæ mercedem non amisere. ē Prouincia Longobardia Catarum ora
Illyricæ Vrbem, Ascrivium ipsi latine appellant, Episcopo flagitante, duo Sacer-
dozes Thomas Radius, & Saluator Armius cum Iacobo Belardo Laico missi: qui
per bella inter Christianos, & Turcas iam diu fæuentia afflictum populum, atque colunt,

- 20 idoneis planè orbatum Magistris consolarentur, & recrearent. Die Sancto Ioanni Baptistæ Natali Vrbem ingressi, plus anno, cum omnium priuatum ac publicè letitia, atque vtilitate in contuetis Societatis laboribus perstitere. Iacobus Gusmanus, Corsicam transfeunt.
- 21 Iacobus Gusmanus, & Gaspar Loartes in Corsicam, & annum saluberrimè versantibus transiit. Quos, itemque Sardiniaë Collegia Iulius Fatius, qui Genuense Collegium iamdiu regebat, iussus est inuiscere: vt quantò à Barbaris pericula impendebant maiora; tanto Domi, forisque solerrius diuina munimenta excitarentur. Per id tempus Mediolani in Vrbe, totaque Diœcesi Sanctissimi Romæ Mediolani laborum, Antistitis Borromai sedulâ custodia, saluberrimis institutis, atque efficacibus exemplis co plis florebat pulcherrimè religio, fringesque fundebat yberrimas. Ex eo multa Societati laborum, ac messis copia: cùm amplum ijs campum simul ad exercendam industriam Sanctus Präf禄 præberet: & impetum, ac vires ardore suo, studio, ac patrocinio adderet. Itaque præter operam multiplicem multis locis Vrbi impensam, in suburbanos Vicos, & Oppida amplius vigintiquatuor subinde ad catecheses, adhortationes, expiationesque populorum egressi. Nobilium quoque Conuictorum per hæc tempora institutum Collegium enixè contendit Antistes, vt Societas regendum susciperet: cùm tandem persuaderi sibi passus esset, quod jam bonus Sociorum numerus in regendo Seminario occuparetur: pertinere ad rem publicam haud plures eiusmodi curis illigari; satis habuit, si primis quatuor mensibus duo falcem Sacerdotes, ad formam deinceps præfuturorum, moderarentur; deinde interdum viserent, & consilia Administratoribus darent, & Conuictorum confessiones exciperent, ijdemque in Brerano Collegio literas docerentur. Nonellaria Tyrones amplius, quā pro numero, vix enim viginti numerabantur, Nouellariensis, circumiacentibusque populis consuetis militiae suæ rudimentis proderant. Eorum opera in Oppidis Rhegio, & Conrhegio doctrina Christianæ Scholæ aperæ: quarum inter Procuratores, Rectoresque Rhegij, Antistes ipse, & Vrbis Praefectus: Conrhegij verò ipsi Illustrissimi Comites adscribi voluere. Itaque incundissima erat species cernere Illustrissimos viros inter puerorum, ac rudiūm cœtus inuitare munusculis, addere hortatibus animos, præsertim idiotis, quos vel propter etatem, vel professionem pudebat ediscere. Ac breui sancto operi ex honestissimarum personarum præsentia dignatio addita, vt iam cuncti promiscuè non modò sine reverendia, sed potiùs cum quadam ostentatione, ordine cœi pueri procedentes, passim Oppida solenni catecheseos carmine personarent. E numero Tyronum Nicolaus Coccius Nouocomensis ad emeritos beato compendio transcendit: adolescens, in quo nec Sociorum quisquam, nec Antonius Valentinus eorum Magister, quod reprehenderent, poterant reperi. Ut profiteretur Antonius, si quando velle eum ad patientiam, atque humilitatem exercere; noxarum, quas exprobraret, inopia, quæ laudabilia erant, fuisse sibi per calumniam, & simulationem carpenda. Qui ad Euerardum de eo scribens: Crediderim, inquit, semestri spatio (nam tamdiu in Societate vixit) id conlequitum, quod alius vix consequi longo vitæ cursu poterit. Adeo erat simplex, humilis, caritate feruens, obediens, atque in omni virtutum forma insignis. Nobis sanè omnibus miraculi instar erat. Vita, & conuersatio eius irreprehensa: norma non Tyronum modò, sed etiam Veteranorum. Paulò ante exitum vitæ, adhortante Prouinciali, vt agnosceret beneficium ad se vocantis Dei: Quin adeo duplex est beneficium, inquit, quod ab vna domo Dei in alteram vocor. Vndeclimo Kalendas Octobris placide expirauit. Neque fas est tacitos præterire Andream Lypomanum, atque Aleramum Becutum magnarum viros laudum. Illum Patuini Collegij, ac Veneræ domus, hunc Taurinensis Collegij fundatorem sub huius anni exordium vita functos. Sed Lypomanus proprio dignus Elogio est: qui primam Societatis orientis infantiam suscepit, omniumque primus reditus ei certos ad Collegia obtulit. Vir planè misericordia, concessis sibi facultatibus in omnibus cuiusvis generis indigentium leuandis necessitatibus liberalius, quā in suis usus. Namque eius mensa, cultus corporis, familia, supellex domestica erant mendicorum

rum simillima: quod cuncta solidius, in peregrinorum, praesertim Religiosorum, ac Sacerdotum hospitia, in periclitantium Virginum matrimonia, in egrotantium cibos, ac medicamenta, in adolescentium ad Religionem idoneorum disciplinam conferret. Quod quam occultissime faciebat: ut alienas calamitates, suamque pietatem obtegens; neque illis erubescendi, neque sibi gloriandi causa offerretur: studiosissimus quippe erat humilitatis: cuius parentem dicebat paupertatem, quo magis nil sibi reliquum facere gaudebat. Pra humilitatis studio abstinuisse Sacerdotio dicunt: sed ter in hebdomadâ diuino Sacramento communicabat, orando Deo plurimum deditus: eamque ob rem plurimos annos haud egressus domo, cum ad Templum Societatis proximum diuinæ rei causâ aditu occulto transiret. Ad hæc insignis eius prudens, ac prope diuina in pernoscendis hominum ingenij proditur. Posnaniense quoque Collegium in Polonia Regno suum Fundatorem amisit Andream Conarscium Præfulem, ac virum præstantem. Magna gratulatione à Posnaniensibus Ianuario extremo exceptus Henricus Rex, & ab Collegij Discipulis oratione, ac varijs carminibus salutatus. Ea fuit Collegia Polonica maturius abiungendi ab Austriacis, & constituenda Prouincia cauſa nouissima, præter op-
portunitatem innisendi; ne literarum commercijs eo rerum Polonicarum publico亨利克王
statu struendarum cauſa calumniarum audis sermonum daretur. Tametsi breui euau-亨利克王
nuit ea cauſa, Henrico ob Caroli Fratris Gallorum Regis obitum reverso in Gal-波尼安
lias. Nouæ ergo Prouincia Franciscus Sunyrus, qui adhuc fuerat Vicarius, cum
ordinaria potestate, præpositus. Is cum Iaroslauiam per æstatem venisset, extruendum ibi Collegium, quod Sophia Voinicensis Castellana, pietate haud minus, quam
stirpe eminenſis femina, dudum offerebat, receptumque testabatur à Borgiâ. Eue-
rardi consensu rite admisit. Oppidum est Iaroslavia non admodum amplum, sed
in Russiâ ingeniorum præstantium, & ad pietatem pronorum feraci Prouincia, in
quam vniuersam è Collegio, quod primum in ea ponebatur, manaturam utilita-
tem spes erat. Simon Fridelius ibi relicitus cum quatuor Socijs, qui quod feliciter
inchoarat, dum familia pleniori sedes comparatur, vineam nouellam excolet.
Iam Vilnae noua planè videbatur rerum facies. Qua in Vrbe nuper vix apparebat
species Religionis catholicæ; iam rara vidisse errorum vestigia. Nicolaus Chri-
stophorus Raduillius Lithuaniae Marecalcus, post euerſam pestilentia cathedralis, Lithuanie Mai-
quam pater in suis ædibus statuerat, dedit operam, ut fratres natu minores hæresi
innutritos ad Catholicos verteret conatu secundo. Namque anni insequentis initio
apud P. Stanislaus Varfeuicium & Petrum Scargam eituarunt errores magna cum
voluptate Catholicorum gratulantium, ita cecidisse irritos conatus impios Palati-
ni demortui eorum Parentis; ut qui totum Orbem terrarum, si potuissent, voluis-
set peruertere; eius tota domus breui spatio ad verum Religionis cultum rediſ-
set. Præcipua rerum bene gerendarum pars erant Pater Stanislaus Varfeuicius Re-
ctor, & Petrus Scarga. Ille per æstatem in Sueciam nauigauit Petrus, qui pro Re-
tore mansit, insigne dedit religiose modestia documentum. Nam forte ab pio of-
ficio redeuntem domum, non multo ante tenebras, homo hæreticus, & insuper
ebrius Albertus Slepovronceius vocabulo, cecepit maledictis incessere, atque equo,
cui infidebat, proximè admoto ad parietem premere, forè diem iactans, quo ca-
pita Iesuitarum omnia cum pileis quadratis ab ceruicibus velleret. Dein Patre nîl Petri Scargæ
niſi quam modestissime precante, ut suum prosequeretur iter cum pace; illudens,
& faciem ei manu mulcens, non cessabat nunc contumelias, nunc ludibria inge-
nere, quasi iam, iam caput secturus. Tandem inficto grani colapho, atque equo
concitato discessit. Pauci interfuerent plebe, sed pro celebritate in eâ Vrbe, at-
que adeo toto Regno Petri Scargæ, continuâ diuulgatur indignitas rei: ut quam-
uis ipse latissimus hoc sibi è Iesuitæ, & Catholicî nomine prouenisse, noxam
impunitam vellet; haud planè potuerit prohibere. Exarsit in primis Episcopus. Ip-
si Hæreticorum duces se se purgarunt, veriti ne confilio suo editum facinus crede-
retur. Serio & Palatinus Vilnensis, ex cuius familia Albertus erat, vindicem se pol-
licebatur: adeo ut sacrilegus percussor, cum totâ Palatina Aula, & aliquor Catholicis
veniam supplex rogatum ad Collegium venerit, ebrietatem accusans. Cui Petrus
Hist. Soc. Iesu Tom. 4.

28

Franciscus Su-
nyerus primus
Polonia Proe-
uincialis.

30

Iaroslavense

Collegium ad-

mittitur.

31

Lithuanie Mai-
recalcus fra-
tres ad Catho-
licos veritatem &
hi apud No-
stros errores e-
jurant.

32

Petri Scargæ
insignis mode-
stia.

cum ostendisset facinoris grauitatem, subiecit: quantum ad se pertineret; dolore peccato eius, & populi offensione: ceterò gratias potius agere ei, quod coram Deo summo se honore affectisset, quam condonare quicquam debere. Duplex inde captum emolumenitum. Primum cautiùs ex eo tempore sub vesperam domo Socij, nisi graui causa, egressi. Dein editum in tam insigni persona facinus, dum tanto tumultu perstrepit, ceterorum incolimitati seruit. Varsenicium in Sueciam Gregorius Pontifex misit, tentatus nim posset ad catholica reuocari sacra Ioannes Rex, quem haud pessime affectum cognorat. Ergo Varsenicius septimo Idus Junias Vilnā profectus per Liuoniam, Reuialam versus iter fecit, atque inde post fidum maris transmissum, impedito inter scopulos errore, quibus veluti canalibus ora Suecia maritima abrumpitur: quadragesimo die Stoclmiam regiam sedem tenuit

33
Varsenicius à
Gregorio Pon-
tifice ad Ioan-
nem Suecæ
Regem mitti-
tur.

magnis perfundens periculis, primum Moschorum, qui sub ipsis Reuiala muros

éunsta ferro, & igni valabant, deinde Pyratarum: in quorum conspectum cum

venisset, repente ventus quasi diuinitus conquieuit, ut spatium ipsi in scopulos re-

nigio elabendi fuerit, dum sine ventorum praesidio Pyraticum nauigium agi ne-

quit. Quanquam expeditius compert fuisse iter futurum, si quod in reditu fecit,

Vilna Gedanum profectus in Prussiam, inde Stoclmiam solusset. Catholica erat

34
A Regina in
Arcem admitti-
tur.

Regina, nempe Sigismundi Polonia Regis filia. Eius opera in Arce diuersorum as-

signatum Patri est, quo facilorem aditum ad ipsam, atque ad Regem haberet. Vi-

fus initio Rex agrius ferre hominem Jesuitam ad se venisse, ne Regnum eo nomine

turbaretur. Magnis quippe in periculis versabar, viuo adhuc in vinculis eius Fra-

tre Erico, quiante ipsum regnauerat, & desiderabatur à multis. Multa de Socie-

tate, secundum consuetas salutationes, quæsivit, ex qua hunc se primum vidisse

hominem aiebat: quem mirabatur quod cum audisset in Aulâ ante versatum, gra-

tiaque florentem; id vita genus amplexus esset. Cumque respondisset Varsenicius,

haud nouum, rarumne id in Societate esse; multò admirabatur magis, ac super

conam Aulicorum quosdam periocum interrogavit, an ipsi quoque vellent esse le-

suitæ. Varsenicius duo habebat in mandatis à Summo Pontifice: alterum ad His-

paniarum Regem: ad Religionem alterum pertinebat. De illo nil comperti. De hoc

agere aggressus exposuit, se à Pontifice missum, cui spes foret Regem ad San-

35
Cum Rege de sibi, ac Regno magis salutare, ac honorificum facere posse: nec aliâ ratione Re-

ligionem sibi, ac posteris stabilire. Per multa vocantis Numinis habere documenta

per prospera, per aduersa: nam de veritate Religionis nihil esse quod ambige-

ret. Deque ea deinceps multis diebus sine arbitris, ternis ferè, aut quaternis ho-

ris est actum. Quippe cum ingenio, ac eloquentia multa esset Rex: volebat doceri

magis, quam doceri. Non negabat vnius in Ecclesia primatum, eumque à

Sanctis Patris Romano Episcopo deterri confitebatur: eius tamen volebat certis

limitibus potestaten includi. Autoritatem Sanctorum Patrum permagni facie-

bat: per absurdum afferens, ut Hæretici horum temporum cum illis conferantur.

36
Suecorum dif-
ficultates ad
Romanam Ec-
clesiam redeun-
di.

Ed etiam venit, ut Sanctorum, eorumque Reliquiarum diceret cultum posse con-

cedi. Ad ultimum recepit, se lentè ac secreto conaturum, ut ritus priscos in-

staوارet. Nulla tamen ratione apparere spem ad Romanam Ecclesiam redditus

Suecorum, nisi Pontifex Communionem sub utraque specie, & Sacerdotum da-

ret coniugia. Ab hoc responso Varsenicius animaduertens moram suam non us-

queque gratam Regi esse; ne quid populo suboleret; Reginam, aliquoque Ca-

tholicos consolatus, & quibusdam Aulicorum ad meliora præparatis, discessit, insig-

nes Reliquias ex Templo Sanctæ Birgittæ Vyastenensi ab Reginæ Sacerdote dono

datas ad Vilnense Collegium ferens: Deo tranferente amicorum suorum ossa in ea

loca, ubi merita cum veneratione haberentur. Exeunte Augusto Gedanum, inde

Bransbergam sub Natalitia Beata Virginis venit: eo prorsus tempore, quo octo an-

te annis in codem Collegio per exercitia spiritualia à saeculi fluctibus emerserat.

Quæ Dei dona magno cum sensu animi reputans, quasi de integro reperito ad reli-

giofum curriculum impetu, Varsauiam ad Reginulam (sic appellabant Sigismundi Re-

gis Filiam Suecæ Reginæ Sororem) postremò ad suum Vilnense Collegium reuertit.

Initio

Reliquiae ex
Suecia ad Vil-
nense Colle-
gium translatæ.

Initio anni Viennæ Seminarij Ponificum inchoatum est Conuictorum , domi-
cilio partim Pontificis, partim Cæsaris impensâ ad eam rem amplificato, insigni curâ
Ioannis Delphini Apostolici Nuncij. Quatuordecim initio numerati Alumni : qui
bus accessit & vetus quidam zizaniorum sator, cum multis filijs ab insaniâ euo-
latus, omnibus Pontificis liberalitatem celebrantibus. Ingens erat Collegij Scho-
las frequentantium numerus : inde auctus, quod Vitembergæ, ob enascentes quo-
tidie Religionis causa perturbationes, Magistrorum plerisque Lutheranorum Cal-
uinianis, gymnasium clauerant. Nimirum pessima erant tempora , atque
Viennensi Collegio, post inficta ante vulnera, additum ne dramata ederet, aut
publicas de Theologia disputationes: quæ coram Vicecancellarius vetuit, drama-
ta inuidiosa prætendens, disputationes verò supernacaneas, post fancita in Con-
cilio Tridentino fidei dogmata. Quasi verò id loci, ac temporis Tridentino Conci-
lio multum tribueretur. Ceterum summa, ac præpotens est Dei clementia. Quo
plus fouebatur impietas à potentibus paucis ; eo procliuū vulgo deserebatur. Nec
ad cetera leue factum est lucrum in vicino Vrbì Nosocomio : in quo Socij, per
caritatis officia, multos variarum nationum varijs exemerunt erroribus. Olo-
muiciense Collegium, ac Probationis domus inchoata Brunæ proximè ab interitu
abfuere, Ioanne Grodecio Episcopo Olomuciensi, neque Collegij, neque do-
mus sat firmatis rebus, immature defuncto. Sed Collegium nouus Antistes Tho-
mas Albinus, & Vratislai Pernestani supremi Boëmia Cancellarij favor breui con-
stabiluit. Diutius, grauiusque nutauit Brunensis domus. Quædam ei fundandæ
tradita bona Cononicæ inuaferant, negantes in Episcopi potestate fuisse ea aba-
lienare. Super alijs intentauere litem : neque Albini, cui Nuncius Apostolicus
cause cognitionem permiserat, stare voluerunt arbitrio : sed perfugerunt ad Cæ-
sarem. Vndè relatione hanc sincerâ plusquam vellent retulere, vt Iesuitæ Brunâ
eijerentur. Quod mandatum Morauiae Subcamerarius Ioannes Haugbitius, tan-
quam iniquitate plenum, & furtim erectum Cefari, remisit ad Curiam, indignans
locum Iesuitis, qui Iudeis, omnibusque promiscuè Sectarij in Imperio permitte-
re tur, negari : citiusque concessurum se in alias terras affirmans ; quam ut iniuria
effet administer : potius de suo Domui Brunensi, si opus foret, alimenta præbitu-
rum. Ad ultimum biennij inducia concessæ : Cononicis interim, quæ occupau-
erant, obtinentibus. Domus autem causam, tanquam suam, demortui Episcopi fra-
ter Venceslaus Grodecius, cum egregio erga Societatem studio, suscepit. Inter
hæc ab Stephano Batorio Tranfyluania Principe tres ad P. Magium Legari venere ,
deducturi aliquot in Vngariam è Societate , qui egregios Vaiuodæ conatus, in Re-
ligione ab hæresi vindicanda iuarent. Sed, vt manusum institueretur opus ; non-
dum maturum visum est Prouinciali mittere. At è Superiori Germania, mandato
Summi Pontificis , & postulatu Lucernensis Senatus , duo Sacerdotes Martinus cipe Societas
Leubensteinus, ac Vetus Linerus cum adiutorie laico Lucernam missi. Heluetiorum id
Oppidum est, non amplum mœnibus , sed frequens Incolis , trium ferè dierum
itinere ab Urbe Constantiâ, ad lacum maximum, loco prope palustri. Populus mi-
nus multo, quam in cetera Germania depravatus, religioni natus, & militiæ; duos
Patres vbi audiuit, ac tractare familiariter cœpit, perspecta eorum virtute , & do-
ctrinam admirans, sanctos appellabat. Illi ad cetera religiosa munera, etiam aliquot
puerorum sulcepere disciplinam, quæ potissima fuerat Lucernensis causa eos ad-
uocandi, spe Collegij, cuius instituendi nondum ratio apparebat. Hæc æstate P.
Natalis Româ Halam venit. Quippe astate iam , & saluberrimis peregrinationibus
pro Societate, & communi bono susceptis , fessus ab rerum administratione publica-
rum, quietem spectans, Germaniam, quam semper præcipuâ quadam propensione
animi adamarat, delégit. Rem serio illic agi dicebat, ac defudari pro pretio. Gra-
tissimus Reginæ Magdalena (nam Helena paulò ante vitam exuerat) cunctisque è
Societate peruenit. Ibi perficiendo, quod pridem meditabatur, operi, in quo Euani-
gelij historiam imaginibus, & pijs commentationibus explicatam illiganit, præci-
pias curas impendit. Aliquot iam annos Patres agirabant inter alias catholicæ
Religionis defendendæ vias, vt certi homines è Societate libris conscribendis ad-

F 2

diceren-

38.
Viennæ Se-
minarium in-
choatur.39.
Viennæ Col-
legium exagi-
tatur.40.
Olomuciense
Collegium, ac
Probationis
domus inchoa-
tur Brux.41.
Morauiae Sub-
camerarius
Brunæ Societa-
tem conferuat.42.
Venceslaus
Grodecius So-
cietas causam
fuscepit.43.
A Stephano
Batorio Tran-
fyluania Prin-
cipe Societas44.
Martinus Leu-
bensteinus &
vitus Linerus
Lucernam mis-
si.45.
Pater Natalis
Româ Halam
petit.

44

dicerentur. Et quidem Natalis censebat multos eiusmodi idoneos homines in unam congregandos domum, ut consilio sibi, atque operâ vicissim præsto essent. Quanquam Hoffeius eò potius ibat, ut exemplo vita innocentis, ac voce viua, & tanquam conferendis in acie manibus certaretur. Vtrumque erat optimum factu, si hominum affuisset copia, Verum quia non suffpetebant, qui transferendis ad stylo suum cederent in cathedrâ; præclara illa, quæ mente figurabatur, Scriptorum Academia, data in conspectum non est. Cùm tamen ex eâdem Provincia, qui tum florebant Viri, Petrus Canisius, Hieronymus Turrianus, Theodorus Peltanus, Alphonsus

46
Scriptorum A-

cademiam in-

stituendam

censet Natalis.

sexcenti) ut Kesselius audiret. Mira indè in omnibus morum consecuta mutatio, 51
mira modestia. Neque tam insigni Magistro vñ consistebant in medijs virtutibus; Contellionum
sed permulti iter arripiebant ad summa. Certè ad Societatem ex eius disciplina tam fructus.
multi, insignesque Viri accessere; ut Patres Romani ferrent, Romano excepto
Collegio; nullum æquæ, atque Coloniense de alienis Prouincijs bene meritum,
ob collata eximiarum auxilia operarum. Quibus nimirum Kesselius non suam mo-
dò Prouinciam, sed & alias quoque complebat. Et Coloniense Collegium à pri-
mis exordijs suâ ipse pietate, industriaque sustinuit. Cuius in diuino patrocinio
fiduciam dicebat Rhetius longè se pluris æstimare, quā pecunia magnæ certum
vestigial. Illà vtebatur singulari diligentia, quò absolutius tota Instituti ratio, ac
vitæ forma conseruaretur. Alternis diebus ipsem, aduocato Ministro, vñ cùm
eo officiorum monita (nam tum absolute leges non erant) legebat, plurimum ei
commendans, ut obseruanda euraret: ac sicuti oporteret, propria tradebat monita, 52
Denique anno quinquagesimo sexto ètatis, trigesimo ab Societatis ingressu, vige- Singulare dili-
gencia ut suas
genitiae
quisque Regu-
ris miserando fine, conclusit. Ioannes Rhetius Consulari ortus familiâ Coloniæ, &
cui regimen Collegij demandauerat Senatus, in ordinandâ Historia temporum, 53
contra Hæreticos concionibus, ad hæc etiam exhortandis per literas viris insi- Ioannis Rhetij
gnibus, & aduersus Hæreticos incitandis occupabatur. Præstantis & ipse virtutis, præstantia.
ac suam apud domesticos pariter, atque externos industriam, cum religiosâ sim-
plicitate, modestiaque coniunctam fatis probabat. Nicolaus, duodecim annos
rum iuuenis, Leodiensis natione, in Ministri, ac Procuratoris munere, quod
iamdudum obibat. Collegij orbitas etiam parùm ante beneuolos ad commiseratio-
nem inflexit, suamque prolixè opem pollicebantur. Quanquam non defuere, ut in
magnis Vrbibus vñ venit, qui id factum pessimè interpretati, ad Societatis infa-
miam vertere conarentur. Verum Senatus sapienter, ac piè, cùm Typographos
accersisset omnes, vetuit suo iniussu rei gestæ historiam euulgare: se enim datu-
rum operam, ut cum fide narratio in manus hominum perueniret: quod fecit
euulgans, vti res erat, ab homine furioso, qui longam indè vitam inclusus egit,
facinus adeo atrox admissum. Die Simoni, ac Iuda Apostolis sacro ingenti ho-
minum multitudine, qui vias, domos, ac testa complebant, humati sunt. Kef-
selius & Faber in Diu Maximini, cùm è tempestate non dum Coloniae proprium
Templum Societas, sed tantum Sacellum haberet: Rhetius in Dini Pauli maio-
rum suorum sepulchro: atque in exequijs concionem funebrem aptè, & sapien-
ter habuit eximius Docttor Nicolaus Elgardus. Patres quoque Carthusiani, qui 54
Coloniae in primis florent, pro singulari suo erga Societatem amore, solenni sa- Nicolaus El-
cro iusta iisdem solennia celebrarunt. Porrò ad Collegij administrationem Fran- gardus in No-
ciscus Costerus, quod is & sustinere rem auctoritate poterat, atque è tribus erat,
quibus initio Collegium Senatus attribuerat, in sequenti anno reuocatus est. At- Nicolaus El-
que obseruatum deinceps Collegium, quod penitus, Kesselio ac Rhetio subductis
euerum videbatur; iisdem haud dubiè è cælo patrocinantibus, maiora accepisse
incrementa. Illud postremò adjiciam, totam hanc stragem nocte, quæ eam præ- 55
cessit, Petro Michaëli Rectori Collegij Spirensis per somnum obiectam: quam Petro Michaë-
cum per iocum mane domesticis exposuisset; paulò post nuncius Spiram allatus,
fidem somnio acquisiuit. Statio Eisfeldiensis hoc anno cœpta. Regio est Eisfel- li peracta à tu-
dia Moguntini Archiepiscopatus propè Erfordiam, inter Saxoniam, & Hassiam
iacens: quam cùm Antistitum nullus diu coram inspexisset, inuisurus hoc anno 56
Daniel, tum ut haberet in rebus ad Religionem spectantibus monitorem, adjuto- Statio Eisfel-
remque; tum ut per eam occasionem notior Societas Principibus hæreticis fieret; riensis hoc an-
Hermannum Thyræum Prouincialem secum duxit, præter Ludouicum Berche- no cœpia.
lium, cuius iam diu Princeps opera assiduè vtebatur: expertus in grauissima va-
letudine adeo sedulum; ut ei secundum Deum conseruata salutem se debere
prosteretur. Fructus ex peregrinatione vberimus extitit. Eilingelstadio, quod 57
est è præcipuis Oppidum, duos Concionatores hæreticos Princeps amouit, octa- Hæretici Con-
uum iam annum cathedralm nequitijæ insidentes, catholicis substitutis. Eidem Op-
cionatores a-
pido

rido nobilem Virum præfecit genere Saxonem, quem bonus Pater Lambertus in itinere cum Cardinali Commendono olim obito ad catholicam fidem conuerterat, & familiarem Moguntino fecerat. In rebus quoque Ecclesiasticis admodum acrem, ac strenuum Virum præposuit: aliquot indē adolescentibus Fuldam, quæ minimè distat, missis, sumptu suo in Sacerdotum idoneorum sobolem instituendis. Exarbitur multō magis commissum sibi gregem iuandi studio, vbi oculis hauit misericordia gentis statum, Pastorumque inopiam summam. Quare & Collegij, quod dein paulatim fecit, Heilingenstadij erigendi, curam suscepit. Auxit in Eistfeldia Societatis famam res non valde nostris hominibus quæsita. Ruffici vxor duodecim annum ab Dæmone obfessa, diuque circumducta hæreticos Ministros in diuersis Saxoniae, Hassia, Turingia, Francia Orientalis, Bohemia, atque Eistfeldia locis curationem aggressos fatigauerat. Hanc per ludibrium irrisores ad Archiepiscopi aulam mittunt, iactantes habere secum Principem Sanctos Jesuitas, per quos liberaretur. Seriō mulier Principibus Apostolorum festo die ad Templum venit, excentaque Archiepiscopum conspicata furens, & clamans accessum quærebat. Pater Ludouicus, vt erat Archiepiscopo proximus, cœpit abigere (solebat enim in Sacerdotes maximè furibunda irruere, si posset, illatura perniciem) Tum illa, omisso Archiepiscopo, Ludouicum, à quo abigebatur, ignem, ac rabiem spirans inuadit. Sed valentes viri, obiectantem licet, comprehendere. Ac Ludouicus ira in Dæmonem, miseratione in mulierem taetus, inbet vexatorem iniquum ab eo corpore facessere: qui protinus, miserè violenter ad terram afficta, cum furore abscessit. Ita plane liberata post bidnum de omnibus anteacta vita peccatis cum Patre Provinciali, qui hæc scripsit, confessa est. Rei fama eò celebrior fuit, quo temporis spatio longiore, pluribusque peregrinatibus cognita vulgo Energumena erat: resque cuncta aula spectante Principis, & conferto multitudine Templo, gesta est. In Eistfeldia item est Dudmestadium Opidum: vbi post hæreticos Concionatores eiectos, Princeps, quia non reperit quos catholicos sufficeret Sacerdotes; duos è Societate postulauit: concessique sunt Ioannes Michaël, atque Euerardus Colonensis, qui hoc & in sequenti anno, sufficte iam Pastoribus, fructuose iustificationem cum Stephano Episcopo Misensi prosecuti. Neque solum optimus Præfus pietatis, sed armorum quoque, vbi fuit usus, vires adhibuit: magnumque cuncto populo terrorem intulit, Bertoldo quodam Dynasta Lutherano præferoci cædibus, ac latrocinij infami, & obsequium Princeps abnuente per vim capto. Vtrumque Lantgrauium in hac excursione conuenit: Guilielmum, qui morabatur in Cassel, & Ludouicum, qui sedem habebat Marpurgi: Duceim præterea Saxonie, cui Societatem, & maximè Collegium Fuldense commendauit. Is multa conquestus est de suorum Concionatorum, ab Augustana confessione ad Calvinismum transiit: nunquam enim sibi constat impietas. Iamque videbantur illuc cuncta tendere in Hassia: ac metus erat, ne eodem, quo in Gallia Vgonotti, in Belgio Geusij, vt est sanguinaria secta, debacchari furore inciperent. Interim Fuldæ, Spiraeque Collegia pacatiū haud sine fructu procedebant. Heriboli, quod demortuus Antistes flagitare cœperat, Succelsore urgente, vna Philosophia schola instituta. At Provincia Belgica tribus locupletata Collegijs, vnum Brugis, alterum Traiecti, tertium Antwerpia inchoatum. Brugæ Vrbs est post Gandanum comitatus Flandriae princeps, inter alia Emporio nobilis. Francisci Costeri sedulitate perspecta Remigius Diuitius Præfus, & cuncta Ciuitas iamdiu Collegium expetebant, præsertim quodd & olim Cassador quidam Ludimagister, atque in presens alij, simulatione humanitatis, puerorum mentes impietatis inficiebant veneno. Empta domus est prope Episcopi Templum loco sita optimo. Vicinum domui Sacellum Clerus Sancti Donatiani ad usum concessit. Fundatio ex variâ Ciuium liberalitate expedita, magnoque studio, vbi spes affulxit Collegij, ne quid mox interpellaret, omnia properarunt. Iacobus Pamphilus vir pereruditus, ac nobilis, qui in Terrullianum scripsit, studio ac sedulitate in primis eniuit. Interim prima Collegij exordia Franciscus Costerus ordinabat. Traiectenses, ex quo tempore Henrici Dionysij operâ supremum prope exitium euaserant,

58
Energumena
modo modo li-
betatur.

59
Io. Michaël, &
Euerardus Co-
lonensis Dud-
mestadium
fructuose lu-
stant.

60
Provincia Bel-
gia tribus
Collegijs lo-
cupletatut.

euaserant, ad Collegium flagrantibus studijs inhababant. Denique iam prompto non nullo censu, ac domicilio, Ioannes Astensis, & Arnoldus Hessius cum Socio primi incolædati. Antuerpiæ cùm adhuc in conducto ad Hispanorum maximè cultu-
ram mercatorum, aliquot è Societate vixissent; domus hœc anno per ampla in me-
dio Nationum sita, Aquifgranensis nomen, Vbi Carolus Caesar fertur solitus diuersa-
ri, ex piorum liberalitate coempta, Endouieoque Regnæfensi Commandatore ma-
iore, qui Belgio præterat, apud Senatum iuvante, ad manum, ut auit, emortuam
transiit. Inde cùm ambigeretur, Domum Professam, an Collegium institutum oportet;
respondit Euerardus, vt ad Collegij initia tres licet primarum literarum ape-
rire Clæsses. In hanc domum sub Petri, & Pauli solemnia migratum est. Grauissimæ
per id tempus inferior Germania iactabatur procellæ bellorum. Ac Principi Auriaco
multa nimùm secunda veniebant. Itaque multiplex religiosis quoque erat labor,
non in Hæreticis modò refutandis; sed in continentis etiam in officio populis, in
incitandis, inter seque pacandis militibus, in propitiando denique Numine. At
que Antuerpiæ seditionem coepantibus militibus, Patrum opera præsentissima fuit.
Inter quos præcipuo momento pollens apud Deum & homines gratiâ Christophorus
Rodericus ex Italâ missus in Vrbibus, ac regijs Castris Sacerdotalia, & So-
cietas propria obibat munia. Nec pacate agebant in Galliâ Hugonotti, à qui-
bus capto in Aruerniâ Mauriaco; eius Oppidi Collegium circa medium ver dissili-
patum est: ac mox redditio Regi Oppido restitutum, contentione Maniacen-
sium: cùm Claramontani ad se se conarentur traducere. Ad Prouinciam Franciæ
Claudius Matthæus translatus ab Aquitanâ Prouincialis, & Aquitanæ Annibal
Codrictus? qui Collegium Tolosanum olim regebat, impositus: cui tanquam
Vicarius, qui ad Rhodanum Collegia curaret, Guilielmus Creytton subiunctus.
Iam tum de eâ dividenda Prouincia agebatur, præsertim quæd inter ciuium tu-
multus bellorum itinera, visendorum Collegiorum causâ, summis intersepta es-
sent periculis. Augerio Burdegalensis Collegij, & aliquot aliorum delegata cogni-
tio. Verum nonæ turbæ Parisijs ortæ inde eum recedere vetterunt. Patefacta
enim primò est coniuratio in Regem grauissima: deinde ipse Rex Carolus pridie
Kalendas Iunij, magno omnium bonorum dolore, & rei Christianæ publicæ in-
commodo, cessit è vita: cùm ad cetera in Societatem merita, nuper ei potesta-
tem fecisset sua quævis obeundi ministeria, Domosque etiam professoras toto Regno
statuendi. Rebus adeo turbulentis, dum Henricus è Poloniâ expectatur, versis ad
placandum cælestè Numen bonorum animis, auctor fuit Parisensi Episcopo Ange-
rius, vt perpetua oratio institueretur, Sanctissimo Christi Domini prolato corpore.
Quod cùm ceteris in Templis, Religiosorum primum hominum, dein Particularum
octonis diebus fieret, magno Ciuitatis vniuersæ profectu (vt nunquam deest, qui
rectè fluentia quæ per errorem, quæ per pratas animi affectiones incurset) exitit
vñus è Parochis, lacris codicibus vernacula lingua vulgatis notus, Renatus Bene-
dictus nomine, qui multa ceepit in priuatis sermonibus, in circulis, & suggestu pie-
tati noxia spargere, quæ referre nil attinet. Inter cetera superstitiosum affirmabat
ad orationem habendam Diuinum Christi corpus in populi conspectum proferre.
Quod pestiferum semen cùm serperet in dies magis, nec obuiam iretur; Augerius
palam pro concione redarguit. Tum demum excitatus Antistes Theologorum Con-
cilium conuocat, cui Augerium & Maldonatus voluit interesse citato Benedi-
cto. Is pro sui purgatione, vituperationem in Augerium texit, tanquam ab eo
iniuriâ notatus. Facilè suam Augerius causam egit. Sed eo mox, & Benedicto git.
summiotis è conuectu, Pellettarius insignis cetera Theologus reum facere Auge-
rium aggreditur. Maldonatus respondere iussus; tam lueulenter, tamque apposi-
tè Societatem, atque Edmundum defendit, ac Parochi demonstravit errata: vt cun-
cta eius propositiones damnatae à Concilio sint, atque ipse prohibitus alibi, quâm
suo in Templo verba ad populum facere. Augerio quoque, ad turbas emitandas, ac le-
niendum Benedicti dolorem, interdicta concio ijs in Templis, in quibus publica ha-
beretur oratio, vagandi per alia, vt liberet, potestate reliqua. Haud paulò grauior, nec
simplex Burdegalense Collegium turbo concussit. Periniquè ferebant Hugonotti
Burdega-

Antuerpiæ tres
primarum li-
terarum aperte-
Clæsses.

Christophori
Rhoderici la-
borers.

Catoli Gallia-
rum Regis in
Societatem
merita.

Augerius au-
ctor est, vt Pa-
risijs perpetua
oratio institua-
tur Christi Do-
mini prolato
corpore.

Parochus ob-
noxia de huic-
modi ritu spar-
git.

Maldonatus
huicmodi ri-
tum, & Auge-
rii defendit.

67
Burdegalensis
Collegij turbi-
nes.

Burdegalę, totoque eo tractu Iesuitarum humeris, ut passim aiebant, Religionem catholicam potissimum sustineri. Inde cuncta mouere, ut machinis, sive cuniculis praefidium illud, atque arcem euerterent. Fame primum aggrediantur, acerba Francisci Bartolonij fundatoris morte, qui pridie Nonas Ianuarij testamento hanc condito decepit, in occasionem accepta. Ergo fratrem eius heredem per se non admodum pietati fauente vrgere, ut cuncta Fundatoris acta dirimat: simul Magistratum, Iuratosque Ciuitatis solicitare, ne Prioratum Sancti Iacobi Regiā, & Pontificia voluntate superiore anno adiunctum Collegio sinerent capi. Sed frustra fue-

68
Societas defen-
ditur.

re. Egregio tum Archiepiscopi, tum Regiā Aduocati (Dominum à falso vocabant) studio, Prioratus inita possessio est, Aduocatus adeo grauter in Senatu pro Societate, prolatis diplomatis Pontificis, Concilio Tridentino, atque testimonij Surij Historiā dixit, ut multi Senatorum mutata mente palam faterentur, ad eam diem ignoratione factum, ut eam infestarentur. Maius inde discrimen exceptum ē vana suspicione. Carolo Rege demortuo in eius labem ab Collegio, quod vocant Aquitanicum, multarum linguarum carmina (Apotheosis inscripta) producere non sine mendis: quæ incertus auctor acutis epigrammatibus irritit. Eam censuram aduersarij Societatis, atque Apotheoseos auctor nostro Collegio tribunt: affixisque per Vrbem famosis libellis seditionem tentant. Et quanquam calumnia præ manifesta vanitate paulatim per se innoxia obsoleuit; tamen infixus aduersariorū animis resedit aculeus. Quare, exacto iam in Gymnasio nostro Philosophia curriculo, instant apud Academiam Rectorem, ne finat Auditores ad solennes euchi gradus. Societatem ab Academiâ Parisiensi reiectam, nec vspiam ab illâ receptam mentientes. Quæ vertere omnia in contrariam ac volebant partem. Quippe cum re cognita Senatus decreuisset, ut aliquot ē Præsidibus & Consiliarijs regiæ Curiæ interessent celebritati creandorum Magistrorum, tumultibus suâ præsentia prohibendis; nunquam post Burdegalensem Academiam conditam pari nobilitate confessus dicitur spectatus ad sapientiæ honestamentum. Archiepiscopus, duo Præsides, quinque & viginti Consiliarij, Aduocati, & Procuratores Generales Regi. Locumtenens generalis, Indices Præsidarij in Viennæ Proviciâ, maximus ad hæc Jurisperitorum, ac Medicorum numerus, aliæque præstantissime personæ interfuerere. Die Mariæ Magdalena cultu solenni acta celebritas. Aderat & Collegij Aquitanici Rector, qui cum cœptæ disputationes bellè procederent, infestrepens, inuestiuam domo allatam ex improviso orsus effudit. Sed nihil fecit lucri, nisi ut respondendi necessitate Patri Carolo Sagerio imposita, plus extemporaria huius dictio gratiæ, & plausus, quam meditata eius oratio haberet. Igitur magno omnium consensu repetita disputationes, atque ad finem usque perductæ. Tum Vicecancellarius Academiæ publicæ interueniens, quanquam Rectoris Aquitanici criminationem non audierat; tamen laudationem Societatis ulro exorsus, non poterat accommodatus dicta ab eo confucare, si de industria orationem contra adornasset. Ita demum ingenii plausu discipulis Bacchalaureatus, ac licentiæ honores rite collati. Ioannes Pugetus à Sancto Marco vnde cimum circiter annum in Societate agens primum hoc Burdegalę Philosophiæ curriculum peregit: ē quo, proximâ nec dum composta, odiosior cohorta tempestas. Is, cum diuina nunquam animo penitus haufisset, post absolutas Philosophiæ Scholas, cepit, quod iamdiu meditabatur, palam exequi, ut ab Societate desiceret. Doctrina non admodum excellebat: tamen communis Societatis nomine suffragante, deinde iactatione quadam, cunctisque moribus ad nuncupandam auditorum gratiam factus, vulgo habebatur in precio. Èa sibi umbrâ, tanquam re placens, existimabat uno se stare Burdegalę Societatem: si ad Collegium Aquitanicum transiret; eo secum opinionem scientiæ, & auditorum frequentiam translaturum. Èadem spe dicuntur etiam aduersarij impulsisse. Quæ cum cognouisset Sagerius, ne pateret fuga desertori, quoad responsum à Provinciali referretur: Collegij fores iubet diligenter assernari, nec frustra. Impatiens moræ Pugetus duodecimo Kalendas Sextiles conatur erumpere, renitentemque Richardum Flaminium Theologiæ Præceptorem etiam vulnerat. Verum per discipulos Pugeti, qui eum ex composito ad fores Collegij opperiebantur, ad Magistratum defertur indicium, inter-

69
Iterum oppu-
gnatur.

70
Defenditur ite-
rum.

71
Io. Pugetus
Philosophiæ
magister Soci-
tem turbat.

interfectum ab Iesuitis Philosophum. Ecce tibi accurrat cūm armatā manu Guberna-
tor, ac Iurati Ciues, qui nisi exhiberetur, renueates credere Pingēdum vne-
re, tandem per pulre Sagerium, multa de vi, contumeliamque quod eo pacto in
Collegium irrūpissent conquestum; vt cum illis traderet apud Archiepiscopum
asseruandum, quod Præsidū Societatis voluntas cognosceretur. Itere, bilis in-
terdum est hominum an inscitia, an perueritas? Cum passim probat, & coiu-
tuerunt, vt eum haberent Magistrum. Iamque totā Burdegalā Societas eā oppri-
mebat inuidiā, tanquam Pugetum, & Collegium Aquitanicum per summam ini-
quitatem, ac fēdūm lūorem infestaretur; Hęreticis vlos exaceſtantibus, vnde
ea exturbanda serio agitaretur. Bis acta causa in Senatu est. Nec puduit pro se Pn
getum fari: pro Societate Sagerius dixit: cui ita bonitas causæ, solidæ & vera sa-
pientia, Deus denique adfuit; vt ostentator, ac vanus Philosophaster, qui cun-
ctos mortales, ne dum Burdegalenses Socios præ se stipites, atque umbras rehatur, & cuincit.
planè infans, elinguis, atque id quod erat turbulentus, & Apostata apparuerit.
Accessere ad Societatis causam Patronus Archiepiscopi, & Aduocatus regis: quo-
rum auctoritate in auram secundam versa tempestas. Rector ipse Academæ, qui
in Senatu causam Apostatae aliquando egerat, errore agnito, ad nos patrocinium
vertit. Denique frequentia discipulorum, quanta nunquam antea, vt millenarum
numerum superarent, instaurata sunt studia: quanquam à Sagerio indulgendum Aca-
demicis fuit, vt insignia Doctoris acciperet: negantibus se Disputationibus Col-
legij affuturos, nisi Doctor Præses esset. Pugeti opinio sensim euauit: præsertim
cūm ad colligendam eximij Oratoris famam è Perpiniani Orationibus vnam tan-
quam suam pronunciatur, cūm is forte rumor emanasset, ac multi in auditorio
cum exemplaribus eius orationis constitissent, in furto manifesto deprehensus,
sum pro plausu tulit. Tandem e Societate penitus segregatus vitam non malam in-
glorius egit. Hos inter Burdegalensis Collegij fluctus, aliquor antē annis acce-
pta Mussiponti Academia cœpit institui. Mussipontum iam frequens vſus nomi-
nat Oppidum in Lotharingia (quod Pontem Amazonium alij, vel Mutionis vo-
luit) Mosella interfluentē, amoenitate, ac feracitate soli aptissimam multis sedem,
atque conueniarum frequentia vndique opportunam. Carolus Lotharingus Car-
dinalis, vt in loco memorati, sua ditioni, vicinisque præsidium moliens, ibi sub
disciplina Societatis generale doctrinarum Gymnasium statuit. Ergo rebus iam pro-
pe maturitatem, ac festinante Cardinali; incēnē Nōmembrī latīnae linguae pale-
stra tribus distinēta classib⁹, & quaſtionum conscientia explicatio cœpta: duo-
bus & viginti Collegium incoletibus, quibus Edmundus Hayus, Franciæ Pro-
vincialatu defunctus, præpositus est, Franciæque nouum Collegium subditum.
Ceterum optimus Cardinalis de tota re-catholica, déqua Societate, cuius in Gal-
lia patrocinium vltro assūperat, plurimum meritus, vix primos Academæ hu-
iis degustauit flores, ingenti damno publico, ereptis exēunte hoc anno mortali-
bus. Collegium Lugdunense Henricus Terti⁹ Rex, vbi primā in eam Vrbem
è Polonia venit, Regina eius Mater, aliisque viri nobiles præsentia sua cohone-
stārunt. Prolata in scenam à discipulis Iuditha Tragicomœdia, quoniam Cardina-
libus Borbonio, Estensi, Guitio, & Lotharingo adhuc superstite, cum Episco-
pis, ingentique Virorum Principum corona spectantibus. Turnone quartodecimo
Kalendas Iulias noui Sacelli edificatio inchoata. Camberij mulcū valuit, & ad
leuandas Pauperum necessitates, & ad benevolentiam Collegio publicam demeren-
dam, quid in caritate annonæ multis vulgo præ inopia pereuntibus, Socij vltro
per Urbem ostiatim sūpēm emendicarunt. Pacatè, atque ordine curvatis in Hispa-
nia Provincijs fluebant res. Eoque minor annalibus noua amantibus materies.
Cuncta vbiique calēbant nouorum ardore Provinciū. Sed Antonius Corde-
sus rationem quandam orandi à se inuentam soargens, vetitus alium docere mo-
dum, quam à Sancto Ignatio in Exercitiorum libello descriptum. Vnicuique enim
Religioso Ordini, vti proprium est destinatum, & vltimum quod sp̄cat; ita eo
perueniendi propria est via. Oratio in Societate non finis, sed adminiculum est ad
Hist. Soc. Iesu Tom. 4.

74
Hēnricus Ter-
tius Galliarum
Rex ad Lugdu-
nense Colle-
gium venit.

75
Camberij pau-
perum necesse-
tates leuantur.

76
Hispanæ res.

77
Antonius Cor-
dus ouum
orandi modum
introducere ve-

50 perfectam cupiditatum victoriam, atque ad agendas res in proximorum auxilium, & maiorem gloriam Dei. Libello Exercitorum, quæ ei oratio, meditatio, contemplatio apta sit, sat planè explicatur: neque captanda ex vna, alteræ vocula in eo forte inserta occasio alienæ rationis ingerendæ; sed regia, atque vñitatem incedendum viâ, vt diuinus ad nos fauor per ea, quæ nobis propria voluit esse, præsidia delabatur. Plurimæ in agros, & Oppida, singulare cum accolarum bono, habite excursions. Duo quoque ad redimendos captiuos pecuniâ, quam Magdalena Vlloa suppeditabat, Algerium missi, Pater Franciscus Turrius, & Franciscus Simonius. Nouem postulatu Regis, cum copiis in Belgium transportandis ituri ad Sancti Andreæ Portum, quod exercitus erat edictus, venere. Prærat Classi Petrus Menendes, is, qui Floridæ præfuerat, quo sparsis morbis consumpto, multisque militum alijs infirmis, dilata expeditio est. Verum Socij, cùm expiandis militum animis, prohibendis criminibus, inferendis virtutibus, conatu maximo desudarent; multò tamen collegere maiorem ex opera ægris corporibus præstata caritas famam: se se enim obliiti, suæque vitas pro aliena salute denouentes; nullum vel sordidum, vel arduum prætermisere ministerium, quod posset solatio miseris, ac leuamento esse. Alijque deinceps submissi, vbi nonnullos eorum commune malum, vel laborum magnitudo affixerat. Et quidem sancto sub fasce Pater Andreas Martinus, cuius laboriosa eminebat industria, animam posuit. Mortuus & Didacus Canizares Gandia multæ virtutis, atque doctrinæ. Trigueri Ferdinandus Guillelmus quarto & sexagesimo etatis anno, cùm iam magnus natu ad Societatem se receperisset: vir potius supra, quām infra modum asperitati, paupertati, despectui sui, precibus, ac meditationi deditus: cùm tamen libentissime Moderatorum se nutui subiiceret, atque in proximorum procurandam salutem, pauperum ante omnes, agrestiumque effusè impenderet, Vicos ac Villas pedes peragrans, sarcinula sua onustus, durissimo vietu, humi cubans in rugorio aliquo, vel templo. Quas res ea, quæ par erat, auctoritas, & sanctitatis existimatio, & gentium ad meliora conuersio sequebatur. Ipsis Ianuarij Kalendis decepsit. In Lusitania dudum multi ab recta administrationis via in seueritatem nimiam aberrari conquerebantur. Paucorum arbitratu longo iam tempore vniuersa geri, Ludouicum Consaluum, Michaëlem Turrium, ac Leonem Henricum in primis notantes: qui, quanquam non præfessi, tamen ipsos Prouinciales, atque Rectores regerent. Fontem autem erroris Ludouicum. Quippe is nascente Societate sub disciplina Sancti Ignatij aliquandiu eruditus, vt erat excelsa animo, & perfectæ studiosus virtutis, quicquid seuerius viderat, audieratque, dicebatur pro rectæ administrationis vnicæ legæ de prædicare. Noxas nullas ferendas in Societate, sed omnes, & quidem pœna, sensuque corporis vindicandas. Aliud homines bonos, aliud bonos Religiosos esse. Qui ad profectum non corrigerentur, amandando: nec lenitate, sed seueritate vtendum. Sanctum Ignatium, cùm audisset quandam leni tractatione ad officium redactum: pro pessimo id in religioso viro accepisse ingenio: nec multò post eum ab Societate defecisse. Superioribus caendum; ne familiariter cum interioribz agerent: & hos de industria exercendos pœnis, & mortificationibus. Hunc esse spiritum Sancti Ignatij: atque adeò Superiores nullo modo contentos debere esse pœnis, quas subiecti vltro sibi assument; sed ipsos iniungere inopinatas. Hunc autem administrationis modum necessarium, præsertim in Lusitania, propter ingenitam hominibus animi excelsitatem: neque lenitatem Italicam ibi trahendam in exemplum. Et quanquam multi conquererentur Lusitanorum de duritie nimia; tamen re vera potius indulgentia peccari: quod vel adolescere noxæ permitterentur impunitæ, vel non statim ejcerentur, qui corrigi nollent. Hæc, & his similia, vt multum dicendo valebat Consaluius, & per se ipsa speciem pulchram perfectionis mentibus religiosis offerebant; facilè Provincialibus, alijsque Præfectis persuadebat. Quæ ed iniquius accipiebantur à subiectis; quæd cùm adhuc tantum in Aula vñsum habuisset Consaluius; non solùm ægræ ferebant in alienam se prouinciam obtrudere; sed etiam aiebant aulicum hominem aulicam, & quasi regiam gubernandi formam in religiosam simplicitatem inuichere, ac timoris leges in imperium caritatis.

78
Franciscus
Turrius &
Franciscus Si-
monius ad re-
dimendos cap-
tiuos Algerium
missi.

79
Aegris inse-
cuentes Socij
moriuntur.

80
Ferdinandi
Guillemi labo-
riosæ missio-
nes.

81
Lusitanorum
nimia seueri-
tas.

82
Ludouicus
Consaluius
eius rigoris
principius au-
tor.

caritatis. Tentauerat huius remedium mali Borgia, cùm proximè in Lusitaniam
venit, Iacobo Mirone visere Prouinciam iusso: quem cùm ad meliorem vsum mul-
ta flexisset, acriter, quasi disciplinam religiosam planè soluisset, plerique ex illa
austeriore disciplina accusauerant. Igitur cùm inualeceret morbus, ac prater quan-
dam quasi discessionem multi ab Societate desciscerent: neque defectionis causa ap-
pareret vehementior, quam quodd benevolentia mutua, quæ Superiorem inter, at-
que inferiores, tanquam inter Patrem ac filios necessaria est; mox fiduciâ, &
communicatione simplici imminuta, ostium alendis animo amaritudinibus, pra-
uisque consilij coquendis patefactum erat, ac remedio obseptum; Euerardus flo-
rentissimam Prouinciam, tœcundum Brasilię, atque Orientis Seminarium, tan-
tum auiditate immodicā summi officij, & naturali animi altitudine, si fortè pec-
cantem, moderari, ac perficere studens; Prouincialem Enmanuelē Roderi-
cium, ex eo hominum genere, qui remissiores habebantur, delégit, propter exi-
stimationis suffragium. Nam cùm aduersa opinio inualuit, agrè vnquam conuel-
las, quamlibet ipse facta commutes, prooccupatis animis cuncta in deterius inter-
pretantibus. Et addidit monita Euerardus, quæ adscribam, vt quales ipse optaret.
Prefides documento sint. Statuebat in primis ad perfectam administrationem, ne-
que caritatem, aut alias virtutes (quanquam in cupiditatum, suique victoria pluri-
mum sit) satis esse, nisi diuinitus donum, quod Sanctus Paulus inter gratis data
enumerat, accedat: ac proinde ei dono imperando insistendum. Et quoniam
id nusquam imminutâ viri boni laude, possit abesse, non inde virtutem estiman-
dam: atque adeo, etiam si quid in administratione cuiuspiam desideretur; neque
idecirco opinionem de eius virtute, aut reuerentiam minui oportere. Deinde sta-
tuebat Superiores, atque inferiores ita inuicem animatos debere esse; vt in Supe-
rioribus ad ferendas, curandasque inferiorum imbecillitates animus cerneretur
planè paternus: postulare enim caritatem, & quodammodo institiam, vt qui ex
amore se, tamque insigni liberalitate vltro subiecerunt; item amanter, liberali-
taterque tractentur. Inferiores verò nihil de obsequij perfectione remittant, si
quid humanum in Superioribus videant: quia sicut causa homini obtemperandi
non virtutes eius sunt, sed Christus, cuius refert personam; ita nec vitia, si quæ
habeat, modò scelestā non imperet, retardare obedientiam debent. His positis,
docebat in Superioribus ad regimen religiosum, atque profectum necessarium
in primis auctoritatem esse ex dupli capite: altero virtutis, altero scientiæ, at-
que vtriusque ad regimen accommodatæ conflatam. Et quod quidem ad virtutis
opinionem pertinet; eam tibi conciliabis, inquit, si cures, vt subiecti planè in-
telligent, quicquid statuas, ac præcipias; eo duntaxat te consilio facere, vt Chri-
sto Domino, Societasque instituto seruias, quoddque ipsemē ita conducere arbit-
traris. Si amorem æquæ dispertias, ac præferas in omnes; sine discriminē per-
sonarum. Quibus ex rebus fieri, vt cum vslus monita, increpationes, aut pœnas exi-
get; ea sentiant abs te ex caritate, ac mente rectissima adhiberi. Deinde cauebis
diligenter, ne subiectorum quispiam suspicetur, te de se minus recte sentire, su-
que virtuti diffidere. Hæc enim opinio benevolentiam eius, qui subest, erga eum,
qui præst, necessariam tollit, & spem infringit in eius gratiam aliquando re-
deundi. Quare animum despondet, atque incuratus, & insanabilis perfenerat in
culpis. Atque adeo prudens Moderator, etiam admodum imperfectis, præterito-
rum obliuionem, spemque eorum emendationis ostendat necesse est. Super hæc
longissimè fugies humanas artes, ne locus suspicionibus aperiatur, quasi non aper-
tæ, nec bona fide agas: sed aliud foris ostentes, aliud intus recondas. Hæc enim
suspicio fiduciam enerat, quæ se Religiosus totum paterno sui Rectoris animo de-
bet credere. Neque calliditatis artibus potest mutua nexus benevolentia conti-
neri, nec reuerentia, quæ ad absolutam propriæ voluntatis abdicationem, perfe-
ctionemque Religiosi obsequij requiruntur. Nec verò contineas in officio. & ad so-
lidam virtutem instituas astutię magisterio homines Societas ingenio, alijsque do-
nis naturæ tantum pollentes: vt si agendum artificiosè sit; non facile quisquam alte-
ri concedat. Itaque veritas, ac solida virtus conciliet, atque necesse est imperan-
tem

A Jacobo Miro
ve Visitatore
remedium pro-
curatur.

84
Emmanuel
Rodericus
Provincialis
constituitur.

85
Euerardi mo-
rita ad perse-
ctam admini-
strationem.

tem inter, atque obtemperantem animorum, voluntatumque concordiam. Atque hæc quidem ad auctoritatem ex virtute colligendam pertinent. Quod autem ad scientiam spectat, illud est, ut persuadeant sibi, qui reguntur, scire eum, qui regit, suo per se fungi officio: neque aliunde pendere eum, aut quæ sui muneris sunt, alio ex fonte petere, quam ex obedientia corum, quibus legitimè subiacet. At neque hæc opinio satis vñquam in subiectis excitabitur, nisi ex vero: tuque planè noris, quæ te nosse oportet. Quæ binis capitibus continentur. Ut cognitum habebas qualis esse debeat, & vniuersuusque familiæ, & singulorum membrorum Societatis cùm exterior disciplina, tum interior, quam Religio præcipue spectat. De vtrâque extant certa monita, ac leges explicatae in Ministeriorum Regulis, & Communib[us], in Examine, in Constitutionib[us], in libello denique Exercitorum Sancti Patris. Quæ omnia debet Moderator notissima, atque ad manum semper habere: & curare, vt etiam inferiores, quæ ad quemque pertinent, non solum norint, sed etiam sciant ipsi Moderatori optimè nota esse: quæ item ipse, vbi usus requiri, modò priuatim, modò publicè explicabit. Hisce præfidijs instrutus administrationem animo ingenti capessat, doceat, moneat, excitet singulos, subleuet, & crebrè rationem reposcat, & quo se modo gerant recognoscat. Et quidem; quod exterioris disciplinæ est, ministeria cuique attribuat, quæ norit, ac possit exequi, adiumenta suppeditans diligenter, difficultates, quæ suboriuntur, cognoscens, cumque Deo, ac suis Consiliarijs de remedio deliberans, vt suave Domini ingum suauiter feratur: atque constet, si remedium non adhibetur, nequaquam id per Moderatoris inscitiam, & negligentiam, seu modicam caritatem stare. Quod verò ad disciplinam spectat interiorem; quia hæc præcipue consistit in exuendo amore earum rerum, quas relinquendas Religiosa perfectio docet, in exercitacione, & conatu ad virtutes adipiscendas Societatis muneribus necessarias, in nutriendis, promouendisque bonis voluntatibus, ac desiderijs, quæ Deus Dominus noster famulorum suorum cordibus immittit; hisce inuigilet procurandis, obseruans cuiusque statum, quantum ei desit, vnde lapsus, quæ curari, ac prouehi ratione possit, adhibens idonea medicamenta modò cum vino, modò cum oleo: simul entens, vt quisque se se exploret, atque pernoscat, & interiorem hanc disciplinam magnificat, cupiatque progressum in ea facere, & suscipere suis infirmitatibus medicinam, sive qua præparatione animi nihil promoueas. Atque hæc exercitatio, veluti perpetuum quoddam tyrocinium, perpetua esse debet totâ vita, sicut perpetuae sunt infirmitates, ad quas cognoscendas præcepta ex libello Exercitorum de spiritibus discernendis, atque curandis animabus habere ad manum oportet. Denique quemadmodum alijs in rebus, ita in pastorali hac curâ, atque industria, vbi quod in te est feceris; spei, ac fiducie summam repones in Deo: qui pro suâ beatitate sui Spiritus vñctionem subministrabit, vt omnia dirigantur ad eximiam utilitatem animarum, & ad præparanda hæc eius instrumenta ad insigne ipsius diuinæ Maiestatis obsequium. Hæc in præsentia mihi se obtulerunt scribenda, quibus spero & te diligenter vñsurum, ac ceteris, qui præsunt, impertiturum. Romæ octauo Idus Octobris. Hæc Emmanuelis Roderici electio inopina, vt dixi, mirè omnibus grata accidit, etiam Patrum primis, qui videbantur seueritatis autores, sperantibus vel meliorem administrationem Prouinciarum, vel clariorem eius aptè regendæ prudentiam orituras. Itaque adeo non timuerunt ex altera, quasi fastione delectum hominem, vel commodis, vel nomini suo obfuturum; vt ultro subiectâ Patris Generalis voluntati sua sententiâ, totos ei se se dediderint, elaborantque, vt auctoritatem ei conciliarent apud illos, apud quos plus pollebant. Preuiuit egregio exemplo Ludouicus Consalvius, humillimè scriptis ad Prouinciale litteris, eique se se, perinde atque olim Sancto Ignatio, pariturum professus, & resuera præstitit. Neque eâ re minus obsequentis Religiosi specimen edidit, quod cum iamdiu ab aulicis expediri negotijs percupisset; vbi hoc intellexit Euerardo gratum fore, qui diligenter aduigilabat, vt Socios omnes ad religiosa claustra, & negotia ab aulis reuocaret; ita Sebastiani animum pertractauit, ac suauiter inflexit; vt missionem bonam concederet. Itaque Mauritio suo relicto, iam bonus senex, tanquam

tanquam unus è numero, in Eborenſi Collegio audiendis discipulorum præcipue confessionibus ſedulus iuſdabat. Ceterū cùm Rex profectionem in Africam cogitaret, ad suas, vt aiebat, Arces recognoscendas; teneri Ludouicus non potuit, quin grauiter ab eo conſilio deterret: & quia parum profecit, incerta humiorum caſuum reformidans nullo reliquo Regni ſubſidio, p̄r agritudine in morbum lapsus, trahentem moras Regem in Africā rursus iuſtit obſecrate, & obtestari per literas, tanquam ſupremis verbis, ac votis, vt primo quoque tempore ſe Lufitania ſuæ moſtissimæ ob eius deſiderium redderet. Tum Rex commotus animo eſt. Continuò in Lufitaniam reuersus, Ludouicum iam Olyſſiponem deportatum cum ijs literis inuiſit. En, inquit, literæ tuæ: Ecce me: Vide quo apud me loco ſis. Sed Pater ex eo morbo nunquam planè conualuit. Hoc anno Garzia Simoniūs, & Balthasar Alphonſus Sacerdotes, itemque Conſtantinus Rodericius, & Coſmus Gomius laici ad Angolanam expeditionem miſſi. Id Regnum in ſecunda Angolana expeditio.

harum Historiarum Parte deſcriptum eſt: atque expoſitum ab Rege Angolano Patrem Franciſcum Goueam, veluti in cuſtodiâ retentum, eius opera multū vrente. Iamque tradiderat ei ē ſuis nobilibus duos, quos Christianos efficeret, ſpem ſuæ quoque conuerſionis haud modicam p̄abens. Ergo Rege Sebaſtiano, ac Præfecto Classis eodem Paulo Diaz, qui primū anno milleſimo quingenteſimo ſexagesimo illuc terenderat, instantibus, atque, ſi nihil aliud, certe ut Patriſ Gouea Barbaro eripiendi via tentaretur, confeſſi, quos dixi. Præfectus pridie quām conſcenderet, Clifiarios omnes ad Sancti Rocchi domum adduxit, vt Sacroſancti pa- Didacus Mendem, & Franciscus Lopius ab Hæreticis capti

nis robore vna p̄amunirenrum. Duos in Brasiliam profectos Sacerdotes, Didacum des. & Franciſcum Lopium Hæretici Galli cepere, ac ſpoliarunt, ſalute pro Hæreticis capti inſigni beneficio donata. Interrogati num Papistaſ eſſent; affirmarunt, atque adeo ē Societate Iefu Sacerdotes. Aliquot dies ſub nauis teſto prope iejuini, nec ſine vexationibus habiti, expectabant in horas, quid de ſe Hæretici ſtatuerent. Trierarchus, in cuius erant potestate, vitā donabat: Roſtratæ alterius Dux depoſcebat ad necem: incaluitque uſque eo eius peruerterat, huius pertinacia; vt iam ſe ad decernendum armis accingerent. Tandem noluit Deus ſeuorum ſuorum cauſā quemquam dannum facere. Hæretici inter ſe pacantur. Illi edito fidei præclaro testimonio Olyſſiponem incolumes redeunt. Tres alij eodem ſubmiſſi curſum proſperum tenuere. Sed in Indiam cum Valignano Visitatore egregia operarum manus transmisit. Cui expediſti Deo, qui earum regionum ſumma necessitatē norat, ita res temperante, cuncta ſauerunt. Nam cùm lectorum ex Italiā manipulum dicens, in Hispaniam P. Alexander veniſſet; hīc, tanquam cœlitus deriſſo igni, plurimorum corda eiusdem profectionis ſtudio flagrantia reperiſt: & parem in Provincialibus alacritatem, vel cum ſuæ Provinciæ incommodo, lectiſſimum quemque tradendi. Ergo cùm ad quadraginta Olyſſiponem conuocasset, eos, dum expectatur conſenſio, in Domus Professæ parte, propria mensa, ac reliqua vita ab uſu ceterorum ſecretos iuſtituit. E Provincijs, Nationibusque diuersis congregatos gratia Christi, & ſecundus in Religione sancta natalis, veteri abolito nomine, maiorem in conſenſionem, ac germanitatem copulauerat, quām inter fratres dulciſſimos natura conciliat. Toti ad comparandam profectionem intenti, ſpatio precationum longiore, exercitiorum ſpiritualium repetitione, crebris flagellis, alijsque asperitatis, adeundis Noſcomijs, & Cuſtodijs, ita omnia obliuii erant mortalia; vt cùm tantæ celebritatis Olyſſipoſ fit, nemo unus ex tanto fuerit numero, qui eius Uribis videnda voluntatem Valignano ſignificari. Quod non ſine cauſa ille admiratur: imo ne ad captandam quidem auram, ac liberiore in Cælo respirandum volebant egredi: nempe ſuperuacuum existimantes, qui iam animo omnes noni terrarum Orbis erumnas p̄aceperant, hæc querere laxamenta: ſed potius ſtudentes Europa commoda uſu priujs, quām migratione relinquere. Valignanus, qui bis in hebdomada vniuersos publicè cohortabatur, eo præcipue iuſtitebat; vt in ſingulis animarum Christi Domini emptarum ſanguine ſitum aleſ, magnam ad ministeria, & loca quauiſ ſindifferentiam enutrit. Nescio enim quomodo magis blanditur Iaponiæ nomen, & illuc vota plurimorum feruntur. Itaque ille docens

88

89

90

In Indiam egregia operarum transmisit manus.

91

P. Valignanus in differentiam commendat Indias petentijs bus.

docens in animo sibi esse totam constituere Provinciam , familias paulò numerosiores interponere , vndè & peterentur disponendi in stationibus , & quo subinde ad renouandam religiosæ disciplinae senioritatem , & spiritualis militiæ , quasi exaequa arma , receptum haberent ; omnes admonebat , vt planè persuaderent sibi , quām necessaria ad id esset summa cuiusque obedientia , eademque quām Deo grata sit , quām propriè , & publicè salutaris. Cūm ita suos Valignanus institeret ; ipsimet salutaria monita Pater Michael Turrius dedit. Nam cum eadem , quæ alicubi in Europâ , item in Indiâ inualuisse anterior gubernatio ferretur , ad eamque rem mitigandam egregiè animatus Valignanus iret ; monuit eum sapienter Michael : Primum , vt quam conceperat mente lenitatis viam re potius teneret , quām prædicatione vulgaret. Ne si tanquam Iobelæum annum denuncians adueniret (vt est proclivis laplus ad mollia) subiret pro moderatione remissio : atque inferiores , praterita cum presentibus comparantes , notare , atque damnare gesta Præsidum , cum simplicis obsequij detimento , edocerentur : quodd minus caute id in Lusitanæ inspectione seruasset Miron ; plus incommodi peperisse , quām commodi. Deinde consilijs plurimū vteretur : neque ad id adhiberet homines ad suum ingenium factos ; sed publicâ virtutis , & prudentiæ fama commendatissimos : atque in consultationibus ita rem proponeret , suo occultato sensu ; ut libera cuique relinqueretur in omnès partes sententia. Nam qui securus , inquit , facit , ne quāquam lumen diuinum per Consiliarios querit ; sed priuati sui iudicij comprobationem , & auctoritatem auecupatur. Rex quoque Sebastianus benignè concessit non modò tanto numero viaticum ; sed etiam assignauit , vndè possent in Indiâ noua domicilia excitari. Ergo rebus è sententia gestis , reliquo in Lusitania Patre Alexandro Villaregio , qui res Provinciarum Indiae , & Brasiliæ in eam vnam intentus rem , procuraret ; duodecimo Kalendas Martij duo & quadraginta de Societate in quinque distributi Naues , octodecim cum Valignano in principe cunctibus vela fecere. In altum inde proiecti tam facile Guineæ transmisere oram , plagamque torridam , ac bonæ spei promontorium ; ut Valignanus hoc eam navigationem habuisse mirum diceret , quod nihil experta esset rerum , quæ alijs admirandæ continentur. Mozambicum appulsi , hic primū ex Ioanne Baptista Ribera , qui nauigabat in Italiam , cognito Provinciæ afflittiissimo statu , tot ereptis columinibus , admirati sunt diuinam prouidentiam , quæ tantum adeo opportunè auxilium summitteret : incitatique ad sequendum , qui tam euidenter ducebat , omni conatu Deum. Repere ibidem Franciscum Monclarum , ac Stephanum Lopium , sedulos , piisque Sacerdotes , aliquot ante annis cum Francisco Barretto in expeditionem Monomotapicam missos. Quæ expeditio , quia funditus prope conciderat ; ipso , cum plerisque militum , & Sacerdotum etiam Nostrorum comitibus Barretto morbis extinto , vitrumque Valignanus , moræ pretium Mozambici præsertim tam laborante India nequaquam fore existimans , secum Goam peruerxit. Ita quatuor & quadraginta è Societate , & eorum sex & viginti Sacerdotes , tanquam ē Cælo missi , cum res propè deplorata habeantur , Goam appellant. Valignanus quām facile , atque è sententia in Italiâ primū , tum in Hispaniæ Provincijs , ac præsertim in Lusitanâ , postrem in longissimo ad Indiam cursu quicquid se obiecerat difficultatis cessisset , ac denique perpetuum quendam , præter morem humanatum rerum , aura secundæ afflatum reputans , quanquam Deo gratias submissione animi maxima agebat ; tamen tantam prosperitatē vix amabat. Apostoli Pauli verba formidans : *Quis enim filius , quem non corripit Pater ?* Quod si extra disciplinam estis , cuius participes facti sunt omnes ; ergo adulteri , & non filii estis . Aggreditur statim administrationem : distributionem diurni , nocturnique temporis in statas , ac certas actiones ad Europæ formam reuocavit , ex voluntate tum veterum , tum maximè recens adiutorum Sociorum : quæ res in posterum optimè cessit. Tyrones à Veteranis etiam mensa secreuit. Salsetanarum Ecclesiarum regimen , quod nuper Roma admonitus Emmanuel Texeira Archiepiscopi curæ permiserat , tum rogatu Antistitis , cui Pastores idonei non suppeterant , tum Christianorum , quasi communī comploratione recepit ; ita tamen , ut haberet Racioli

92
P. Michaelis
Turrij monita
ad P. Valigna-
num.

93
Sebastiani Lu-
sitanæ Regis
liberalitas pro-
mittendis ad
Indos.

94
Felix Nostro-
tum navigatio-

95
Valignanus
cum Socijs
Goam appellat.

96
Multæ ad teli-
giofam for-
mam decernit.

Archiepiscopus Vicarium, ad quem iurisdictio pertineret; & Nostros constaret non ex iustitia eo munere, sed ex caritate fungi. Collegio ibi Marganensi initium fa-

ctum, vestigalibus à Sebastiano Rege attributis: vbi ludus literarius ad primam indi-

genarum puerorum eruditionem: nec multò post etiam moralium quæstionum, &

Canarinæ linguae in Sociorum vsum schola indueta. Ibidem corpus Patrum habeba-

tur, vnde per Paræcias distribuebantur. Ei Collegio Antonium Acostam perstu-

diosum Salletanorum præfecit, Baziano renocatum: quid Franciscum Monclarum

Rectorem eius loco misit. Ad hæc Roderico Vincentio ex his, quos secum ab Lu-

sitania duxerat, Provinciali declarato, missaque Cocinum, ipse destinabat in Bo-

realem partem proficiisci, visitationem auspiciaturus: cum Deus consolari famulum

suum voluit, & ostendere carissimi filij loco se illum, ne quaquam extra disciplinam

habere. Namque Octōbri mense graues morbi iam restorescens Collegium inua-

dunt, ipso in primis Valignano afflito. Species erat miseranda, cum ad quinqua-

ginta pariter ferè decumberent, & malum contagio serperet, & alij super alios quo-

tidie inficerentur, éque semel prostratis egrè recreari quisquam posset. Quartum

iam annum Goanum Collegium hisce morbis conflictabatur: & quanquam cuncta

Vrbis post obſidionem admodum insalubris fuerat; tamen cum salubritas alibi rediſ-

ſet, perſtabat in Collegio mali vis. Franciscus Riera magna vir virtutis, ac pru-

dentia è Prouincia Aragonia nuper aduectus, quem iam Collegio Valignanus præ-

fecerat, ingenti omnium dolore extinguitur. Nec post multò Emmanuel Leytto-

nus iampridem ipsa in India Societati additus eloquentia, auctoritate, ac ceteris

ornamentis prætans: mox alij duo fratres. Ex vicinis quibusdam lacunis oriri vi-

tium putabatur. Itaque confilio Dymē Medici, qui & paruam ad id insulam suam

commodauit, Valignanus iam non nihil releuatus, distribuit in varia loca male va-

lentes: tum animo ad remedia simul diuina conuerso, reliquos in Collegio Socios

hunc in modum alloquitur. Plaga, qua annum iam quartum hanc Prouinciam, &

hoc præcipue Collegium vexat, sanè grauis est, Patres, Fratresque. Quid enim

grauius, quam hoc breui spatio, in tanta operarum penuria, cum tot yndique, gen-

tes auxilio destituta pereant, amplius octo & quinquaginta nobis, & in ijs præstanti-

simus quemque ereptos? Respirare videbamur subſidio nuper tam copioso, ac le-

to ex Europa summisso: sed iam quo loco sit res videtis: paucis diebus magna-

rūm partium, atque virtutum par Sacerdotum, ac Fratrum amisimus: de ceteris,

quid futurum sit, Deus nouit. Gratiæ infinita sint summa bonitati, quæ cum tan-

to bono corum, quos ad se euocat, nos erudit, quos relinquit. Nam mihi qui-

dem pro euidenti hoc pignore est Dei Societatem, & præcipue hoc Collegium,

ob res insignes ab eo, ex quo conditum est, in Religionis propagationem gestas

amantis. Corripit enim Deus, quos diligit. Verum æquum est, nos filiorum in-

ſtar obsequiosorum ita hæc monita excipere; vt quid ex nobis postuletur inue-

ſigemus: ne forte Patris correctio in animaduſionem Iudicis euadat. Quid ergo est?

Ad placandum succententem Patrem, ad preces, ad ieiunia, ad sacrificia

confugiamus. Expiemus confessione generali susceptas maculas, vota, vitamque

totam instaremus: hoc petit Deus flagellis hisce: hoc est paternæ eius ſeuera-

tis efficacissimum placementum, & idem saluberrimum nobis. Quod vt ordine, con-

junctisque vniuersi animis, ac viribus exequamur: præter macerationem corporis,

precesque, & sacrificia (quæ certo numero vsum est indicere) id, in quo emen-

dando, ex horum Patrum ſententia, quos consului, vnumquemque ſummum adhibe-

re conatum velim, quatuor capitibus compleſtar. Nam tametsi, Deo gratia, nec in-

elle multis, nec admodum grauiter confido; tamen vitia ſunt per ſe grauiffima,

diuina beneficiaz ſummè aduersa, & quæ cæleſtium donorum ad nos fluentium,

vt Sancti Viri docent, non ſolùm quaſi canales interrumpunt, ſed etiam fontem

exſcant. Primum igitur in ſe quisque inquirat, erga alias Religiosorum fami-

lias quomodo ſe habeat, quemadmodum de ijs loquatur: ne forte videamur no-

bis interdum, quam debemus Deo, explore institiam: &, ſi quæ alibi incident

infortunia, ſic intueamur, narremusque, tanquam dicentes: Non ſumus nos placetur.

ſicut ceteri hominum: affumentes nobis quodammodo in ſanctitate, in literis,

97
Collegij Mar-
ganensis ini-
tium.

in auctoritate primum locum: qui nos omnium minimos profiteri, & existimare legibus nostris, atque adeo euangelicis institutis inbemur. Nemo sibi imponat. Vera sanctitas grata est Deo, misericors, & pia erga proximos, denique in verâ, solidaque humilitate fundata. Connexum huic vitio est nimia, quam forte sibi assumunt quidam, auctoritas in proximorum animis sive Lusitanorum, sive Indigenarum tractandis, tanquam dominari velint in populo. Nil contra suam voluntatem pati possunt, nullum austrius verbum, nihil quo perstringi, notarie videantur, fallaci quodam nomine decepti, quasi Societatis agatur dignitas. Latet sapè sub hoc communis commodi involucro priuatum studium, quo quisque se, ac sua non salua modò vult, sed etiam excellere. Mementote quid professionis nostra sit. Nonne studia nostra contraria studijs seculi debent esse? Nonne dummodo per nos causa nulla praebatur, iniurias, & contumelias opere debemus, & Christi Domini insignibus indui? Tertio loco id velim quisque scrutetur sedulè caritatem adeo Societatis propriam quemadmodum aduersus tum æquales, tum superiores conseruet. Num querimoniae nimium liberae, num altercationes, num suspiciones, num delationes irrepant; in quo præire velim qui presunt, cohortatione, & exemplis paterna erga omnes præferentes viscera: multum cauentes, quantum saluo officio fieri potest, ne cui graues, aut vlli amaritiei causa sint. Postremò, quæ potissima hisce Patribus causa videbatur huius plagæ, animaduertite, per Deum, Patres, Fratresque, quæm vigeat, ferueatque amor, ac studium misellos hosce populos Indigenarum sive adhuc iacentes in tenebris, & potestate Satanæ, sive iam baptizatos iuandi. Num quis sit, qui detrectet linguam addiscere, ne illorum commodis, tanquam viliori ministerio addictus, consuetudine Lusitanorum, & gloriola suggesti careat. Absit longissime ab Societatis Alumnis sensus hic, & spiritus non Dei, sed Satanæ. An lucem Europa reliquimus, vt in hoc Mundi angulo superbia seruiremus? Id vocatio Dei, id Regis voluntas, qui nos ait, id opinio de nobis concepta in Europa, & expectatio excitata postulat? Agnoscite in pusillis istis Christum Dominum: & quidem quod humiliores sunt, magisque destituti, & contempti; hoc in ijs magis eminentem. Singulæ illorum anima pari pretio, atque maximorum Regum, & hominum sapientissimorum emptæ sunt. Spero diuinam Maiestatem, quæ nobis benignè admonitis hanc voluntatem noui de integro cursus ad omnem virtutem capessendi iniecit; & modum supplicio positaram, & daturam vires, vt penitus renouemur: quo sancta cum humilitate, modestia, patientia, caritate, Apostolicum hoc, & diuinissimum animorum negotium cum fructu uberrimo nostro, & proximorum, ad gloriam Dei trahemus. Hæc Goæ cùm dixisset, in eandem sententiam ad vniuersos Provinciæ Socios literas dedit. Respxitque fliorum pia corda cælestis Pater, tanta in melius conuersione facta valetudinis; vt initio anni Collegium restitutum, studia, ac cetera munia repetita sint. Interim Rodericus Vincen-tius Provincialis Cocinense Collegium ordinavit, loco Ioannis Capralis pessimè valentis, Rectore præposito Patre Francisco Perio. Bonus hic senex, dignusque Xaverij sanctitatem, cui fuit carus, in Sancti Thomæ Colonia quartum annum agebat, magna in veneratione nostris, & externis, multa pro Christo faciens præclarè, ac perfervens. Nec multò antè cùm rediret ex Pago Christianorum inter Coloniam Sancti Thomæ, & Nagapatanum sito, in manus Ethniconum prædonum inciderat: qui, cùm mitissimum Dei famulum nudum expoliassent, dein pugnis, calcibusque, & hastis, ac fistibus cecidissent, saucio capite semianimum reliqueré. Quibus digressis ille tum pudore, tum noui metu periculi in dumeto delituit, quoad postero die ab Christiano adolescente totus cruentus, & latronum plagis, & laceratione spinarum repertus, eiusque vestium parte aliquantum rectus, reductus est domum. Interim in Amboino, ac Molucis, vt res Lusitana, ita & Christiana pessimo erat loco, ob diuturnam obsidionem, quæ Lusitani, cumque ijs Patres iam diu grauissimè premebantur. Haud melius habebant res inter Abissinos: apud quos P. Consalvius Cardo-sus similem martyrio vita finem inuenit. Ob Turcarum, & Galassorum incursum disfipati, vt anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo memini, Lusitani, reliquique Catholici, cùm alij ad regiam cum Francisco Iacobo Lusitanorum Præfe-cto

101

Rodericus
Vincentius
Provincialis
Cocinense Col-
legium ordi-
nat.

102

Franciscus Pe-
rius ab Ethni-
cis Prædoni-
bus male tra-
ctatur.

103

Consalvius
Cardo-sus simi-
lem Martyrio
vita finem in-
venit.

ato, alij Dambæam secesserunt; ne præsidij carerent Sacramentorum, Patrem Cardofum, & Franciscum Lopium ad eos Patriarcha, & Emmanuel Ferdinandus misere. Multi postea testati sunt, ingredientem iter Cardofum, planè denunciasse, se quidem ire, quoniam sic mandaret obedientia; ceterum nequaquam perueniaturum: erant enim cuncta obsepta periculis. Deinde in via iterum affirmasse: se diem posterum nequaquam egressurum: quod planè euénit. Nam postridie irruentibus latronibus occisus est in obedientia, & caritatis sacrificium. Vir erat eximia virtutis, & labentis Abassinæ Ecclesiæ columen: strenue in adiuuandis non solum Lusitanorum reliquijs, sed etiam Abassinis laborans, quorum linguam recte iam diu perceperat. Franciscus Lopius leuiter vulneratus eiusfuit. Et quidem, ut testatur unus comitum Abassinus, nomine Emmanuel, ideo non est consecutus; quod cum peruenisset ad viuum ferri mucro retortus est. Cardoso sublato, in solarium, & auxilium Patris Lopij Pater Emmanuel Dambæam migravit: Patriarcha, & Antonius Ferdinandius Fremone substitere: tum ut reliquias in eo Pago Catholicorum curarent, tnm vt cœptam agriculturam ad aliorum quoque Patrum, & pauperum Catholicorum leuamentum, ne intermitterent, cum aliunde speranda subfudia non essent: tum maximè, ut si forte auxilium Lusitanorum ex India, quod summè exoptabant, & flagitabant, appareret; prætè essent rebus ordinandis. In Iaponia Pater Franciscus Capralis, vbi hyemis inclemens se infregit, Amangucianæ Ecclesiæ rebus compotis, suscepit superiore anno peregrinationem cum Ioanne Iaponio comite Meacum versus repetit. Iter primum ad Regnum Aqui conuertit salutarius Moridonum, omnium circa eum tractum Regnum potenter. Omnia erant terrâ, marique infesta prædonibus. Nec temere alij ea maria attingebant, quam Pyrata: ut vni ex ijs permittere se Capralis cogeretur: quem non fidelem modò, sed officiosum adeo expertus est; ut latronem bonum appellaret. Nam & humaniter vexit, & accuratè ab injuriis aliorum texit prædonum, & graui implicitum morbo domi suæ dies octo hospitaliter habuit, dum Ioannes ad Moridonum Regem excurrit: postremò similem sibi nautam reperit, à quo Sacarium usque perueherentur. Reliquere eum meliorem Patres, pollicitum ministerio infami renunciaturum, & tamen miserum, quod inuentum Regnum Cælorum occupare nesciuit. Capralis, & Ioannes statim Sacaio in Sangam profecti, quod instabat sanctior Hebdomada, quæ in ea Insula confluentibus undique Christianis ceremoniâ magnâ celebratur: iamque aedam rem Organitus, & Laurentius aderant. Exanguis, & longâ valetudine, quâ nondum explicari potuerat, Capralis miserè consecutus peruenit: sed breui tum Christianorum humanitas, tum ex eorum furore laxitia recrearunt. Ipsâ Palmarum Dominicâ Nobiles quinquaginta fæse in Templo publicè verberarunt: in quibus Sancius Sangandonus, & Si meon Iquenda Tangodonus, unus è Prefectis Arcis Vacai, fuere. Die Paschæ quatuor & viginti baptismo consecrati, & septem in Castello vicino. Tum Patres ambo, Fratresque Meacum concessere gratulatione maxima Christianorum. Saluto Nobunanga, qui forte in Urbe aderat, rebusque cum Dynastis è sententia gestis. Capralis domesticis componendis instituit. Pusilla erat familia: tamen alij post alios ad spirituales commentationes singuli ostendum secesserunt, inque vilibus ministrijs, asperioribusque corporis afflictionibus exerciti, postremò repurgatis generali confessione animis, instaurarunt magno furore vota, recenti ad se totos, aliosque diuino cultui summittendos imperu capto. Dum Nobunanga Meaci fuit, multi ex Principibus audiuerere catechismum: quanquam nonnisi primarius è Foscaudoni domo veritatem complexus est. Postea apud Sangam gener Sangadoni Praefectus Arcis baptizatus est. In Arce Vacai, quæ Mioxidoni fuerat, postulatu aliquot ibi degentium Christianorum, Laurentius missus; cum inciperet catechismum explicare; irridebant Ethnici Christianos, quod tam magnificis renuciarent Catechismi fructus.

Hist. Soc. Iesu Tom. 4.

104
Iaponia res.105
Publica in
Templo nobis-
lium Iaponum
verberario.106
Plures Ethni-
ci die Paschæ
Baptismo con-
secrantur.107
P. Capralis do-
mesticam No-
strorum disci-
plinam curat.108
Catechismi
fructus.

58

sed volens, libensque salutis humanae causâ, tot arumnas, adeoque acerbam mortem pertulit; illi ipsi modò vituperatores mysteriorum Crucis, ut est gens elatiore animo, sed liberali, & nobili; caritatis magnitudine capti, dedere manus: incensisque superstitionis patriæ symbolis, serio applicauere aures ad voces veritatis, recteque instituti numero quadraginta, Crucis sacrosanctæ, quam iam supra modum amabant, angustissimis insignibus decorati sunt. In Regnum Tambæ Ioannis Naitodoni accitu, cupientis nouum catechismi volumen à Caprali editum cognoscere; Aloysius, idemque Laurentius missi, cùm ad quindecim leucas viginti Christianos equites habuissent obuios: dein ad radices Montis, cui imposita est Arx, ipsum Naitodonum, ostidui spatio ad septuaginta milium confessione expiatis, & aliquot eorum, & ipsi Naitodono nunc primū sacrosancto Christi corpore, quod magna cum lacrimarum copia suscepit, impertitis, quatuordecim præterea ad Ecclesiam adscripsere: dum Ioannes ad Christianos Arcis Vacai Catechistam iterum postulantes profectus, corroboratis veteribus Christianis, tres insuper & viginti baptizat, non sine summo discrimine. Nam obseqùa interim ab hostibus Arce, non nisi inde post multos dies nobilis Christiani insigni cura, & quidem prope miraculo, erectus est. Inter hæc admonitus literis Patrum ex oris Ximi nuncianum aduenisse Nauim ex India, & inde, atque ex Europa literas: vñaque Patrem Ioannem Franciscum Stephanonium, modicum, sed per opportunum subsidium, dum redditum parat Capralis, cum Patre Aloysio, & Laurentio ad arem Tacaccu-
qui, quæ fuerat Vatandoni, septem à Meaco leucis, Darium, & eius filium Iustum

109
Ethnici qua-
draginta Cru-
cis insignibus
decoratur.

110
Alij multi Bap-
tismo abluti.

111
Variaz per Ia-
poniam excursio-
nes.

112
Patientis Chri-
stii caritas, val-
de Iapones af-
ficit.

113
In Bartholo-
mæ Regis di-
tione Euange-
lium propaga-
tur.

114
Rex bellum
pro Religione
patitur.

dam : eo verborum pondere ; vt profiteretur postea Bartholomæus, inde se, quamvis adeo humano nudum auxilio, victoræ spem ingressum. Auxit eam spem sacrilega hostium impietas. Nam simul vidit subiectas Christiano Templo faces ; Ecclesia, inquit, conflagrat, ergo victoria nostra est. Nec Bonzium incendiarium diuina pena remorata est. Nam cùm inter prædam templi repertum candidum amiculum, quod superpellicium vocant, sibi induisset, & coquæ habitu exultans, & insultans incederet ; ab Ethnico milite, rato Christianorum Magistrum eum esse, mactatur. Isaphaës, quod Ciues ad se pelliceret, retucato à rapinis milite, promulgari iubet, se non aduersus Ciuitatem, sed contra Bartholomæum adesse : concederent igitur ad sua recta Ciues, & munia. Quo præconio cùm populus se ei dedisset ; tamen fermè viginti fide nobiles, ac virtute penetrarunt in Arcem. Post meridiem admovente ad Arcem copias Isaphaës, Bartholomæus diuina plenus fiducia, dispositis per propugnacula mulieribus, quæ speciem bellatorum præberent, viros omnes, quotquot aderant, nec aderant nisi circiter triginta, in hostes emitit. Tollit clamorem muliebris ex Arcæ acies, IESV & MARIAE sanctissima nomina intuocans : cum eadem intuacione repente gloriose globus erumpit, maius quiddam humana virtute spirans : isque terror hostes inuadit ; vt in fugam præcipites actos, Christiani amplius mille paullus infecuti, cum uno, alteroue quisque hostilium capitum in manu victores reuerterent. Hac tam insigni victoria Ciuitate ad officium reuersa, quadringenti præterea cum armis Bartholomeo se aggregant. Quo ille numero instandum territo hosti ratus, ad Isaphaën profectus, turpissimum præditorem, cum malè multato exercitu, ex omni Omurana ditione abegit. Hæc conspicati populi, ac Dynastæ, qui à Bartholomæo descenderant, ad eum seculam retulere. Post hæc cùm terrâ Isaphaës, Firadensis Fixus mari repararent bellum ; noctu tam seu extitit tempestas ; vt tam Classiarj, quam terrestres milites, quodam cœco impetu, quasi lymphati, fugâ, sparsum capta, impedimenta, armâque in medio relinquerent. Contra quos Christiani egressi, multis interemptis, onusti spolijs redière. Tum Bartholomeus quicquid ditionis amiserat recepit ; quedam etiam cepit ex hostibus, qui paulò post de pace cupidè conuenerunt. Non prætermisit occasionem commonendi Principis Pater Galpar Coëllius in proximo agens. Iubet diuinam manum agnoscere ad ipsius defensionem extentam : gratum de beneficio esse : & quoniam tam præfens experiatur Numen ; ingenti animo contra impietatem tendat : quæque à Deo accipit, Deo reddat. Valuere hortatus. Bartholomæus ipso Sanctorum omnium festo die, præcipuo Fano Omuræ in Templum Dei donato, iussi subinde Ciues omnium ordinum, interesse catechismo : quém cùm Gaspar, & Michaël Vasæus è Xiquio aduocatus, exponerent ; tum qui antè defecerant reuersi ad Christum, tum alij amplius mille reliquo huius anni tempore conuersi : inter quos Dynasta Nagaïæ, cui Ioannes nomen impositum. Is magna pro Christo meditans, statim erectâ suis in terris Cruce, paulò post baptismum morbo captus, cum seuerè testamento mandasset, vt sui vniuersi domestici, ac populares vel Idola, vel patrium solum desererent ; per eos dies, quibus inter nos Natalis Christi recolitur, cælestem patriam natalem habuit, breui spatio ab impietate ad fidem, à fide renatus ad gloriam. In Brasilia ex Collegio Sancti Salvatoris ad beatam Societatem duo migrarunt, Ambrosius Regus adhuc tyro post longum morbum : non modò sine conqueſtione, & morositate ; sed etiam hilaritate mirâ toleratum. Ceterarum quoque virtutum specimen præclarum antè valens ediderat, præfertim humilitatis, vehementer rogato Patre Provinciali, vt liceret ei in Coadiutoris simplicitate vitam omnem ministerio culinæ addicere. Et Ludouicus Mesquita, qui ex Lusitania cum duobus Fratribus Emanuele Dia, & Ioanne Solonia aduectus, ex nauigationis ærumnis causam mortis traxit. Viñum est diuino factum confilio ad hominis declarandam virtutem, vt relictus per oblinionem in Naui, quâ aduenerat, libellus nequaquam periret. Bis ea Naui in Insulam Diui Thomæ intento cursu è Brasilia soluerat, bis vela tempestate interclusa retrorserat, cùm ad manus venit cuiusdam Nautæ libellus incomptus, & obsoletus, coquæ ad Collegium delato pridie quâ Pater Mesquita expiraret, Naui deinde prosperè tenuit

116
Sacrilegia picea em vindi- cant.117
Insignis Christianorum victricia.118
Bartholomeus Rex gratum se Deo ostendit.119
Nagaïæ Dynasta Christianum fidem in suis domesticis exigit.120
Brasilia res.121
Ambrosius Re- gi in morbo constantia.

122 Ludouici Mef-
quitæ virtutes, tenuit cursum. In eo libello reperta est cuncta eius expressa vita , multæque , & in-

fignes perfectæ virtutis exercitationes. Inter cetera Dialogus legebatur, in quo An-
gelus custos docet religiosum de Societate, in quo sita sit Societatis perfectio , &
quæ ratione possit verum se eius filium præstare. Multa etiam legebantur vota, quæ
consuetis addiderat, & illud maximè : si quando eueniret, vt potestas sibi fieret à
Summo Pontifice ad alium quemuis religiosum Ordinem transeundi ; se ei beneficio
penitus renunciaturum : siue Societas vellet expellere, tamen in eâ vitam, fal-
tem tanquam unum ex famulis, finiturum. Anno ineunte longa in mediterranea
sulcepta peregrinatio est. Fama dudum serebat esse in Brasilia interiore venas auri.
Id exploraturus Ludouicus Brittius Prætor institutus à Prouinciali , vt itur in ex-
peditionem militibus duo adderentur de Societate : quia ex Brasilijs Christianis ne-
mo erat iturus , nisi eorum patrocinio tegerentur. Prouincialis, quanquam rem

123 Ioannis Petri,
& Georgii
Vellij laborio-
sa, & fructuo-
sa. tenuit cursum. non probabat ; tamen tum vt militum prohiberent iniurias ab innocentibus, & ip-
sis militibus auxilio essent diuinorum rerum administratione, ac præcipue, vt suas
ipsi multæ pretiosiores auri venas, hoc est animas cælo inferendas interim indaga-
rent ; Sacerdotem Ioannem Pereriam , & Fratrem Georgium Vellum ei laborum
generi idoneos, & linguae Brasiliæ peritos misit. Pereria eo tempore in Philoso-
phia studijs versabatur, post annos multos in Brasiliorum conuersione transactos :

fed humanæ Philosophiæ Cælestem , & Aristotelicæ Christianam præposuit, que
homines docet non tam alia, quam se nosse : neque animos inanitate inflat, sed ca-
ritate implet. Perrexere igitur ambo, vel vitam, si res posceret, pro Dei glo-
ria , & adiumento proximorum parati fundere. In conseruanda inter comites pâce,
in Litanij quotidie decantandis, in tradenda mancipijs Christiana doctrina, in fa-
cienda diuina re, sed maximè in coërcenda militum intemperantia , & iniqua vi
occupati mille terrarum leucas pedibus fermè nudis ob crebro intercurrentia flu-
mina processere, affida ferè per bella: & quamvis aurum non reperere suum mi-
litæs; suo ipsi voto penitus fraudati non sunt. Nam spatio quatuordecim mensium ,
qui in ea peregrinatione consumpti, super cetera ex pietate gesta, pueros ad quin-
gentos grauiter animam agentes salutari aquâ ablutos thesauris cælestibus addidere.
Multæ diu admiranda de gentium forma, ac moribus: multa de solo, arboribus,
lapidibusque narrarunt : quæ piget prodere , ne supra fidem sint : præfertim cum
multa eorum ne ipsi quidem, nisi auditu cognorint. Minoris operæ, sed frugis
vberioris fuit excursio circa Urbem Sancti Salvatoris. Habet ille sinus recessus va-
rios, atque multiplices, per quos sparsi Lusitani opulentæ familias habent magnas,
partim è Brasilijs, partim ex adiectis Æthiopibus in confiando saccaro, quo
Brasilica negotia præcipue continentur, occupatas. Ceterum diuinis subsidj ex
familia prorsus carebant : multi ne baptizabantur quidem : plerique in pellicatu
consernoscere sinebantur. Per has igitur bini Sacerdotes, Laicique vagati Villas
laborum, & arumnarum, quas suscepere maximas, præclarum tulere premium.
Et quidem alter Sacerdotum, qui ad remotiores villas retenderat, nullum facie-
bat finem deflendi tot animarum calamitatem, peroptans totam vitam ita pere-
grinando confidere. Adeo usurpata oculis necessitas , & opera utilitas commo-
uebat. Sparsit Satan institutam hanc peregrinationem à Prouinciali , vt explo-
raret, quo quisque iure, & quæ possideret mancipia, num quæ ex Pagis Patrum
curæ subiectis : quæ causa fuit, cur ad ergastula nonnulla accessus non patuerit :
plerique tamen exceperæ, & habuere hospitaliter : nec suo fine lucro, non ani-
mi modò, leuato conscientiæ ipsorum onere, sed etiam rei familiaris. Man-
cipia enim, quæ frequenter fugâ se auferebant in sylvas, vel deuoratâ præ despera-
tione terrâ se se ultro perdebant ; multæ commodiora sunt redditæ. Iam in qua-
tuor Brasilicæ Pagis ita adolescebat humanitas, & quædam Europæa etiam urbani-
tas ; vt mirum videretur ex tam barbaris antè hominibus tam cultos euadere potuiss-
se. Sed nimirum christiana pietatis hoc est mansuetacere feros, & ex lapidibus

125 Barbarorum in
Brasilia mores
immutati. Abrahæ filios excitare. Iam pudebat sine vestibus conspicere, iam tractare incipie-
bant negotia , salutare inuicem in occursu, seruare ciborum tempora, primores
deducere, suam quisque etiam euentem , ac redeuntem ab Templo coniungem comi-
taris:

tari: maximè autem frequentare diuina officia, iejunia, & flagellationes. Inuisitatem Patrem Prouincialem gratulatione, & celebritate maxima excepere: nec minori humanitate abeuntem: sed alio vultu, ac tantâ quasi pertinaciâ prosequuti, ut egrè post longum spatiū remitti domum poslent. Instituit Prouincialis, vt per Quadragesimam singulis hebdomadis, reliquo anni tempore singulis mensibus feria sexta pro conuersione gentium agmine procederent se flagris cädentes: quod eo animi ardore præstabant, & copiâ tantâ sanguinis; vt sine lacrimis spectari nequiret. In Pago Sancti Antonij, ubi pietas in primis florebat, visum est sanctæ hebdomada solemnia celebrare. Ex Urbe, ceterisque Pagis Patribus multis congregatis, confluxere item aliorum Pagorum Christiani, non pluviâ, non fluijs retardati. Hos cùm appropinquabant supplicantum ritu compositos, egressi obuiam item agmine Antoniani excipiebant summi lætitia, ac rectâ deducebant in Templum. Hic utrosque accommodatâ temporâ oratione Gaspar Laurentius alloquebatur, laudans peregrinorum pietatem, atque hospitalitatem erga eos suis commendans. Valuere hic, & in alijs Pagis pia spectacula ad rudes animos sensu religionis pellendos. Nihil tamen ita efficax comperiebatur atque usurpatio mysteriorum diuinorum. Itaque hoc anno, cùm priore tantum semel concederetur; quartus permisum est diuinam Eucharistiam sumere: tantam diuini cibi præferebant famem, tantus apparebat ex vnu fructu. Ipse tamen Prouincialis seuerè ante pertentabat petidores, num caelestibus mysterijs idonei essent: lætissimis, qui probabantur: è contrario mœstissimis, quibus spes ultra protrahebatur. Fœminarum duarum, vt in gente ea notabilis fuit vox, dum contendunt, vt sèpñis anno communicare liceat; Altera si Deus, inquit, tantâ erga me vñus est liberalitate; cur tu Pater adeo eris parcus? Altera, si corpus toties suo reficitur cibo; cur animus resuscitatur suo tam raro? His latus processibus Prouincialis Sodalitium Sanctissimi Sacramenti, & Valetudinaria pauperibus curandis in singulis Pagis instituit. Cœ-
meterijs quoque solemni ceremoniâ lustratis, & addito institute superiori anno So-
dalitati Misericordia, vt lecti singulis diebus Pagum circumirent, inquirentes
ægrotos, egenosque, ac renuncientes Patri. Vniversis quoque hoc præscriptum,
ne quem diem abire sinerent, quo die non aliquod ex misericordia operibus exer-
cerent: incundumque erat de legis huius custodia interrogatos audire respon-
dentes hos, aquam se eo die ægroto deportasse: hos dedisse cibos, quos præpa-
rauerant sibi: alios colloquio piarum rerum consolatos, & id genus. Multa, etiam
tum ad catechesim spectantia, tum ad animum rite Pœnitentia, & Eucharistię
præparandum Prouincialis composuit. Quæ Pater Leonardus à Valle Brasiliæ om-
nium peritissimus, magna ex parte in eam linguam conuertit. Aliquot etiam Fra-
tres ediscendę Brasiliæ lingue in Sancto Antonio collocati. Ipsa in Urbe instituta
est propria catechesis ad mancipia Aethiopica. Aperiebatur multis locis ianua
Euangelio: sed maximè obstabat Brasiliorum formido, non audentium ad mari-
tima descendere, ne ab externis redigerentur in seruitntem. Ut huic occurreretur
incommodo, cùm Sebastianus Rex è Lusitania Antonium Salemum misisset, di-
uisâ inter eum, & Ludouicum Brittium totius Prouincia administratione, eiisque
Australiore attributâ, iussissetque utrumque Prætorem cum Patre Prouinciali de
iure mancipatorum ab Lusitanis Brasiliorum cognoscere, eorumque in posterum li-
bertatem munire; præclara in eam rem decreta condita sunt. Interim magnam
Prouincia partem calamitates duæ vexabant, vna homines, altera belluas. Inter
has desauit pestifera lues, vt strata passim occurserent in sylvis, agrisque Ceruo-
rum, Aprorum, Pantherarum, Tygium, & Antarum cadasura tetro odore latè
oram feedantia, & mortifera vescentibus non solum hominibus, sed etiam feris.
At homines sauvissimè fames exercuit. Est cibus vulgo Brasilijs radix, quam Man-
diocan vocant. Namque tritici solum præ tenuitate potens non est. Inuenitio
primi duntaxat Lusitanorum utuntur. Pleraque terrarum sylua habent. Vbi sylua
succisa est, ibi Mandioca seritur: neque rursus in eodem loco, tanta est soli ig-
nauia, nisi postquam se iterum sylua induerit. Seritur autem surculis utrinque præ-
cisus. Hi multos in stolones fruticant, longitudine fermè tricubitales, crassitudine
pollicis;

126
Eucharistia in
Christianis fa-
mes.

127
Sodalitia, at-
que Valetudi-
naria insti-
tuuntur.

128
Brasiliorum ci-
bus.

pollicis; qui rursus recisi pro semine sunt. Ac radicem sub terram agunt bulbos, arundinum modo, quæ annuo spatio eruitur: si differas; putrescit. Ea radix macerata aquâ, tum ad ferreas laminas crebris foraminibus asperas, perinde atque apud nos Caseus, affrictu in farinam distrita, fine alia præparatione locum panis supplet: non iniucunda dum recens est: si paulum inueterauit; seu palato, seu stomacho arenæ, quam escæ similior. Itaque in bellorum, & longarum modò peregrinationum vñum reseruant. Cuius tanta hoc anno fuit inopia, ut nulla prope mercede parabilis innueniretur. Quæ fuit Collegio excedendæ tum caritatis occasio, consuetis eleemosynis longè auctis: tum verò etiam tolerantiaz, cum ne militari quidem mandioca vescientibus affatim suppeteret. Itaque cum famæ præsentis malo populum vexaret, & ante oculos grassans in feris lues metu terneret; ad propitiandum Deum ipsi adolescentes Collegij auditores pio exemplo, multisque hominum, & mulierum nudo pede comitantibus, quater supplicationem instituere, in sua acriter sanientes terga, & sanguinis innocentis multum fundentes. Pernambuci hoc anno ad classem elementariorum, altera grammatices addita. Apud Illæos ad famis incommodum accessit bellum ab Aymoribus natione omnium maximè inculta, & fera, & humanis vesci corporibus sueta: eoq[ue] inex-pugnabili; quod nunquam in eodem loco consistat, repentinis incursionibus hominibus, & annonæ infesta. Minimè optanda, sed tamen opportuna erat hæc materia Patri Pinne, domicilio illic Sociorum præfecto: cuius diligentiam, & caritatem ita populus amabat, ac verebatur; vt cùm aliò transferre cum Provincialis vellet; alijs, atque alijs institutis publicè legationibus institerint, ne tam difficile tempore unico se illo remedio spoliaret. Quippe valebat multum dicendi vi Pater, efficacissimè hortabatur ad labores, mirâ autem dexteritate afflictos animos erigebat. Deinde inuisens ostiatim pauperes, & sacculos humero gestans, quod ab opulentioribus exorârat, ijs distribuebat. Ex ijs verò, qua habebat domi, fine vlo diei crastini respectu, largiebatur, semper habens in ore, quod & res confirmabat: Date, & dabitur vobis. Itaque cùm ad ostium domus magna confluerent pauperum cateruæ; tamen ex piorum liberalitate suppettebat nihil habentibus vnde multos locupletarent. In Prefectura Portus Securi descendantibus è mediterraneis sylvis ad maritima indigenis aperiebatur porta non modica Ecclesiæ propagandæ. Sed licet gentis ferociam æstimare. In uno populorum, qui recens aduenabant, cum Pater sermone de rebus diuinis instituto ad pœnas Infernas disputando venisset, easque vehementer cauendas contenderer; quidam è turba in medium profiliens: Sine, inquit, me illuc descendere. Quid? Non ne is sum ego, qui cum ipsis Dæmonibus possim congregi? Si me cremare ipsi conentur; & ego illos comburam. Visus est autem infelicissimus exitij sui vates. Nam paucos post dies repentinò occidit: quo reliqui in stuporem acti, aliquid obseruantæ erga Patrem, & aduersus diuinæ res hausere. In Provincia Mexicana inducta hoc anno literaria schola. Non solùm Moya Contreras electus Archiepiscopus Mexici à Patre Generali, sed etiam Rex Philippus datis ob eam rem literis, vt Magistros mitteret, contenderant. Ob eam causam sex non Sacerdotes, cum Patre Vincen-tio Lenocio Siculo missi. Tempestate, vt fama fuit, post eam nauigationem aper-tam, iactati sunt maximâ. Die Visitationis Deiparae in altum euecti prosperè usque ad nonas Augusti tenuerunt cursum. Eo die ad Insulam Dominicam, ventis ex aduerso flantibus, in periculum adducti fese ad omnem euentum confessione comparant, Fratribus Nautas, vectoresque prædcentibus, Vincentio, qui vnu aderat in ea Naui Sacerdos, noctem, diemque audiente. Sed id præludium potius calamitatis fuit, quæ ad Insulam Iamaicam Cubæ ad australe latus oppositam exceptit. Feriebant carchesium fluctus: cùmque aduersi inter se magno strepitu

129

Ciborum inop-
tia pietatem
excitat.

130

Institutæ sup-
plicationes.

131

Institutiones.

131

P. Pinne cari-
tas in paupe-
res.

132

Infernæ pœnas
spemens expe-
riuntur.

133

In Provincia
Mexicana
Schola litera-
tiz inducuntur

134

Ingeni tempe-
stas.

arcas,

arcas, Naufragio nunc rapientibus vndis, nunc ex mari in Nauim reiectantibus : præcipuum è septem, qui ad clauum laborabant, illis à vasta vnda occecavit. Nec melior ceteræ Classis erat conditio. Duas videre naues pereentes, alteram hau-
stam fluctibus, alteram vadis infixam, tertia quoque mox periret. Totidem in di-
uerfa raptæ incerto diu euentu. Sedatæ post biduum tempestate, cum vnum è
tabulatis Nauis deiecerint ad aliquid mali componendum, & in vexillum vestem,
quæ ferebatur in mercibus confiuerent ; aliud minus evitabile malum propè con-
sumpsit. Cibaria vel abstulerant vnde, vel salso infecta tabo corruperant. Aqua
tam teturum odorem conceperat ; ut cum admoueretur ad os, oporteret manu
præstruere nares : neque ex ea nisi ex dimenso, parceque dabatur. Ita grauissimas
inter incommoditas, longo diuinæ clementiæ experimento, cum vel secunda
aura violentior, ita labefactatum, immunitumque nauigium potuisset demergere,
menstruo cursu in nouam Hispaniam peruenere. Horum aduentu, aliorumque ibi-
dem admislorum accessu ad septem & quadraginta Mexicani Socij peruenere, aduo-
catis quoque, qui Habanæ è Floridana expeditione supererant. Nam cum ea expe-
ditio non procederet, præsertim postquam Petrus Menenes, qui constantissime ad
hanc diem sustentarat, ab Rege Catholico primum classi, quam apparabat in Bel-
gium, impositus, ac deinde mortuus est ; neque Habanæ in præsentia idonea labori
materies offerretur, Sancius Provincialis Mexicanus Patrem Antonium Sedennium,
& Ioannem Rogerium, duosque Frates Ioannem Carreram, & Salsedum expedi-
tionis eius reliquias ad paratiorem messem vocauit. Postridie diei Sancto Lucae sa-
cri prægressâ solenni Mufarum pompâ, quam Prorex, Magistratusque Urbis co-
honestarunt, Scholæ aperiæ quatuor. Eas etiam scholastici frequentare cœperunt
Collegiorum, quæ Provincialis instituerat : qui prosperum videns eorum succes-
sum ; in eo erat, ut proprium Mexicanis quoque indigenis, qui summè id opta-
bant, moliretur. Interim cœpta superiore anno eam gentem ad pietatem excolendi
studia, non solum retenta, sed aucta sunt. Destinatus Sacerdos est, qui sanctiori-
bus diebus verba illis faceret : alter, qui conscientibus aures præberet : aliquot etiam
Frates, qui per Vrbem incidentes, ac magna ducentes agmina, fixo identidem
gradu sanctæ fidei capita in compitis explicarent, magno audientium iuxta ac spe-
ctantium bono. In Peruuiam nullum penetrare hoc anno subdidum potuit. Ioannes
Plaza destinatus superiore anno eius Provincialis Visitator Madritum cum venisset,
Indici consilij Præsidem reperit, acceptis ex Peruia literis, nonnihil querimonij,
quaibz ibi feruebant, imbutum : præsertim quod Peruorum cura abnueretur. Sed cum
Pater expoluisset causas, que Societatem remorabantur, ac præsertim eam ob rem
se à Generali mitti, ut iniuret via quam saluberrimè in eius gentis institutionem in-
cumbendi ; tandem Præses benignè subiecit : ite, ac degite ubi vultis, & quomodo
vultis : nam vos, vbiunque sitis, fructus feretis. Deinde Rex non solum in viati-
cum ; sed etiam ad parandos libros largè suppeditauit. Rebus ita comparatis, sexto
decimo Kalendas Februarij Classis vela fecit. Vnam, eandemque Nauim è Prædica-
torum Ordine Frates ad quadraginta, decemque è Societate cum Plaza conscede-
rant. Patres Balthasar Pinna, & Jacobus Suarius in magno Almirachi Mioparone
vehabantur. Nam cum successurus in Plaza vicem, si quid ei humanitus eveniret,
Pinna proficseretur ; iussit Generalis dñeris ire nauigij. Ceterum Diabolus illam
quaibz sacra Nauim tot Religiosis, contraquæ ipsum tendentibus refertam præcipue
notâsse visus est. Postridie quadraginta leucas proiectis, inclinato in noctem die,
gubernaculum frangitur. Continuò Nauis edunt bombardæ signum, quo de mo-
re laborantia nauigia ab Classis Præfecto auxilium petunt. Ausus quin etiam est, Tempestates
quanquam turgido mari, Gubernator in Scapha pergere coram casum nunciaturi
rus. Interim vehemens stridebat ventus, & oneraria clauso destituta, aquæ mul-
tum recipiebat : sic ut non Religiosi modò ; sed ceteri quoque vectores, ac Nau-
te non de conseruanda magis vita cogitarent, quam de morte in Dei amicitia
oppetenda. Nec post multo Præfecti missu Mioparo Almirachi, in quo Pinna,
& Sancius vehabantur, aduenit solamen, ac spes magna periclitantibus. Sed erat
difficile remedium, præsertim iam se intendentibus tenebris, ac pelago sauviente.

Illud

135
Studia institu-
runtur.136
Catechisis in
compitis expli-
catur.137
Nauigations
in Peruuiam.138
Tempestates
inauadunt.

Illud in præsens consilium visum est commodissimum; vt oneraria Mioparoni aligata traheretur. Magno igitur labore alligatur. Verum iam ob vim venti, & aquam, quam oneraria plurimū hauriebat, Nauigium vtrumque periclitabatur. Itaque explosis bombardis ad auxilium iterum ab Classe petendum, retinacula maturè soluunt. Tum verd plànè de se actum rati, qui clavum amiserant, etiam deflitos suspicantes, totam noctem egere insomnem, in leuanda sentina occupati. Vbi rascere coepерunt tenebrae, remixere, conspecto iuxta Mioparone, quod Nauarchus vir bonus suape sponte, & rogantibus Suatio, & Pinna optimè fide substiterat. Is vbi aliam restare nullam salutis viam vidit; vectores onerariae omnes in suam Rostram scapha traiecit. Ita illa cum rebus vniuersis, ac mercibus ad centum millia aureorum nummū estimatione, fluctibus hauritur. Iam Classis longè præcesserat: quam consequi frustra conati, quia aduersus retardabat ventus, tantumque hominum accesserat, nullo addito comireatu, velis retro conuersis, postridie Gaditanum in portum inuehunduntur. Tandiu deinceps aduersa tenuit tempestas; vt amissā spe assequendæ Classis, cùm iam etiam timor à Pyratis increbresceret, dilata sit in Septembrem nauigatio. Religiosi, vt ait Plaza, eo periculo non voluntas imminuta est pretiosas animarum merces querendi ex altero Orbe, sed aucta conscientia custodiendæ cura. Et Rex vbi rem cognovit, multū delectatus Seruorum Dei alacritate, atque constantia; iussis iterum, & benignius præberi via sublijs, alijs que adiumentis; dixit non se dubitare, quin ea calamitas cessa esset in maiorem Dei gloriam. Apparuit etiam Comitis Nieblæ, & Ducum Methymnæ Sidonie caritatem in alendis magna ex parte Patribus, dum nauigationem expectant. Petrus Guerelblæ, & Du-
cum Methymnæ Sidonie
s.ros.
139

N. ritas in alendis magna ex parte Patribus, dum nauigationem expectant. Petrus Guerelblæ, & Duxius Archiepiscopus Gratanensis, vt qui ante multū rogarat Euerardum, ne abs se Plazam, cui plurimum tribuebat, abiungeret; voluntatem Numinis ex illo euenerat, in No- tu interpretans, nequaquam occasionem pretermisit rursus instandi: sed eā optimus

Antistes præparatione animi, & æquitate ad partem vtramvis ex nutu Generalis pendebat; vt non grauatae repulsam nunc quoque tulerit. Tertiodecimo Kalendas Novembris repetitā nauigatione, tribus ad priorem numerum additis Socijs, quindecim discessere. Tum etiam nonnulla Visitatori obiecta mora. Sic enim, quod ille confederat nauigium, ipso in portu vado inhæsit, vt non nisi postero, quā Clas- sis abierat, die potuerit vela facere: ad Insulas tamen Fortunatas Classem assequuti sunt. Indē digressi in noua Carthagine Natalitia Domini celebrarunt. Interim in Pe- ruvia magna erat Visitatoris expectatio, non tam turbarum domesticarum causā, quæ die consensercebant, quā vt de Collegijs, quæ multa petebantur, transfigeretur. Primo anni die Circumcisione, ac Sanctissimo nomine IESV insigni, nouum in Tem- plum Collegij Limensis Sanctissimum Sacramentum translatum est. Templum nulli erat eorum Regnorum inferius. Ad dexteram Arq maximæ ornato in fornice collo- catum est Lignum Sanctæ Crucis, Roma cum idoneo testimonio olim missum. Ad lœuam Beatae Virginis effigies Roma item deportata. Prouincialis Portilli opera etiam Cœnobium Sacrarum Virginum, sub Diuinissimæ Trinitatis appellatione, extructum est. Mortuo enim opulento iuuene nullā reliktā sobole, auctor fuit Matri eius, & Coniugi eo suas facultates conferendi: quod fecere, sequi ipsas in primis dicarunt: certā insuper decretā pecuniā ad octodecim inopes puellas alendas. Iosephus Acosta suscepitam superiore anno peregrinationem prosequens, Arequipam Alphonso Bar- zana aduocato, qui populi studia conseruaret, atque ipsius leuaret desiderium; ad Vrbem Pacis cum Patre Ludouico Lopio, & Fratribus Consaluo Ruitio interprete, & Ioanne Casasola iter intendit. Ex itinere ingressus Prouinciam Ciucuiti, quæ coloniis Peruiæ totius frequentissima est; lacum in eo Regno celeberrimum Titica-

140
Collegij Li-
menis recens
Templum.
141
Cœnobium
Sacratum Vir-
ginum extuli-
tur.
142
Varia per Pe-
cam, octoginta leucarum circuitu, vidit: ex cuius fossa emissaria alter lacus efficitur,
ruuiam excus-
tiones.

Versus per Pe-
cam, octoginta leucarum circuitu, vidit: ex cuius fossa emissaria alter lacus efficitur,
ruuiam excus-
tiones.

Vel subterraneis aquā meatibus delabente,
vel sensim evanescente in exhalationes. Accolunt hunc populi, quos Vros vocant,
omnium mortalium simplicissimi, qui in Totora penè habent omnia. Totoram autem
vocant genus Innci in lacu proueniens. Eius radicibus, tametsi minimè laudato ci-
bo, vicitant. Ipsis verd Inncis non solum floreas conficiunt; sed & domos edificant,
& contexunt scaphas, earumque vexilla: denique eisdem vrunt pro lignis: ta-
men

men & ex his habet Deus, quos destinauerit Cælo. Vnum graniter ægrotantem, tanquam minus mysterij capacem, nondum expiatum baptismō, cūm vehementer expeteret, Pater Ludouicus Lopius lustrauit: alteroque post die expirauit; ea tantum iterans verba: Domine quando me fecisti Christianum; etiam voca in Cælum. Reperere post hæc ad oppidum Tinguamacum, quod indigenæ habent, vestigia veterum ædificiorum sanè mira. Nam visabantur lapides egregiè perpoliti duorum & triginta pedum longitudine, lati vnde viginti, alti decem. Vbi ferunt initio, spe ingentis cuiuspiam thesauri, explorantes Hispanos inuenisse caput inane aureum, cum persona item aurea, notis inscripta, quas nemo vñquam potuit explicare. Ad Vrbem Pacis Ianuario abeunte venere. Hic dum iam tertium mensem eodem, quo super Arequipæ, modo pietatis vrgent negotia; accersitur à Prorege Acosta Ciuisacam, octoginta leucarum itinere, quam pridie Kalendas Maias intrauit. Est Ciuisaca caput Prouincia Ciarcarum, alio nomine, Vrbs argenti dicitur. Ibi forum regium est, Cathedralis Ecclesia, ac Cæli temperatio commoda, tametsi in montanis. Circa sunt opulentissimæ eorum Regnorum argenti fodinç. Indè est transitus in Prouincias Tucumaní, & Sanctæ Crucis, ac plana, quæ immenso tractu ad mare protenduntur: perque flumen magnum Paraguai, quod amplius quingentis nauigatur leuis, potest habere commercia cum Prouincia Fluminis argentei, cumque Brasiliæ. Quibus in locis hominum adhuc Deum ignorantium innumerabilis multitudo degebant: & alicubi Christiani, sed solùm tincti: cùm trecentarum leucarum spatio, non nisi vñus inueniretur Sacerdos. Ad eas Nationes commandi porta est Ciuisaca: sed eadem supra modum tonitruis, ac fulminibus obnoxia. Hoc enim habent Peruuiæ montana, imbris, fulgorib; tonitribus subiacent: plana potius rore, quā pluuiia madescunt: tonitru ac fulgor portentis simile est. Exceptus est Acosta perhorificè: spatioque bimestri, quo substitit; in platea, Temploque, ipse hispanice, Consaluuus autem comes peruvicè differentes, ceteraque exercentes munia Euangelicarum operarum, præclarum fecere moræ pretium: ac Senatus statim ad Prouinciale de Collegio instituendo scriptit. Causam, eurà Prorege accersitus esset, eam reperit, quòd expeditionem aduersus Ciriguanos ferocem, ac barbaram gentem meditans, veller secum abducere. Sed Acosta milite ad Pilcomaium amnem expiatorum, quia alia habebat Prouincialis mandata, iter Potosium verit. Potosium viginti ab æquatore in austrum gradibus iacet, in adeo infelici tractu, frigidoque, & procelloso; vt prorsus esset inhospitale, nisi frequentaret argentum, quod ibi maximâ copiâ argenti temili effodiatur. Quid enim cupiditat asperum, aut formidolosum in viscera terræ, & proximas Tartaro latebras penetranti? Ergo & Indigenarum ad quinquaginta millia se rebantur incolæ, & externorum negotiantum magna vis. Sed vt eam frequentiam cupiditas maximè, qua omnium malorum radix est, conflabat, ita fama ferebat viatorum illuc tanquam colluuium esse: præfertim cùm ea esset ratio maximî quæstus, si externus vir Peruuam fœminam assumeret concubinam. Tum illa multò impensis ei, quā quodlibet mancipium laborans; magnas brevi parabat diuitias, Coca in primis legenda, qua maximam Peruuia mercaturam continet. Ea est herba pusilla, Saligno folio similis, tam perditè Indigenis in amoribus; vt nonnisi in ore ferant, ac fesse, si opus sit, venditis parent. In facili igitur est cogitare vbi intemperantiam extimulabat avaritia, infamique commercio iungebantur, quis locus virtuti relinqueretur, quæ monstra existerent. Tamen ea, Deo miserante, consecuta mutatio est; vt fieret, quod Sanctus Paulus ait: Vbi superabundauit delictum, superabundauit & gratia: adeo vt non solùm abigerent pellices; sed etiam rationum tabulas ad Patrem certatim ferrent recognoscendas. Illud tanquam miraculum vulgo spectatum est, quod cùm neque Quadragesima esset, neque Iobelæum; tamen homines circiter centum diuinæ mensæ eodem die accubuerent. Diuersabantur in ædibus Parochi, qui populum Carangam curabat, per cuius absentiam etiam Parochi munia exequunt componere, quod tota in ea peregrinatione obseruarant, Peruuorum exiguos in religione profectus maximè ab penuria Magistrorum esse. Iuuit vehementer apud hos Christianum opus, accitus ad auxilium Barzana: postquam per Circuui Prouincias, & Omasui vtilem peregrinationem habuerat: qui statim coepit habere conciones lin-

Hist. Soc. Iesu Tom. 4.

I

guâ

143
Tinguamaci
Veterum ædificiorum vestimenta
gia reperiuntur.144
Acosta Ciuisaca
venerat.145
Ciuiqualaca
magnis tonitribus obnoxia.146
Potosii iulus, &
tas.147
Coca herba
maximam Peruuia mercaturam continet.148
In Peruuia operariorum penuria plures non proficiunt.

guâ Aimaricâ, quæ ab communi multi discrepans totum per Collaum , spatio ducentarum leucarum funditur. Eam Barzana nullo magistro tribus mensibus didicit. Sanè donum linguarum videbatur diuinitus consecutus : adeo confidebat qnamcumque linguam breuì se perceptum , & redacturum in artem. Exemplo eius incitatus Acosta , & ipse communem linguam breuì perdidicit. Summa enim profectus cum indigenis in lingua scientia vertitur. Barzana, & Lopio , & Consaluo Potosij opere vrgendo relictis, Limam extremo Octobri accitu Provincialis Acosta redit. Num hæc in australi Peruua hi gerunt, in borealem excurrit cum Socio Pater Ioannes Go-

149
P. Gomius in misus. Mari primùm Quiaquilum tetendit ducentis quinquaginta leucis Limâ : indè Americanam Concham, Loxam, Piuram, & alia Oppida interiora fructu insigni : septem mensium transiit cum insigai fructu. spatio , plurimis vitæ totius exceptis confessionibus , materiâ ingenti peccatorum summotâ, excitato Sacramentorum vñu, percurrit.

HISTO-